HUOLI KANSAKUNNAN TULEVAISUUDESTA – Diskurssianalyyttinen tutkimus Venäjän väestöpoliittisista muutoksista vuosina 2000-2010

Eveliina Maria Heino
Jyväskylän yliopisto
Yhteiskuntatieteellinen tiedekunta
Yhteiskuntapolitiikan
Pro gradu -tutkielma
Syksy 2011

TIIVISTELMÄ

HUOLI KANSAKUNNAN TULEVAISUUDESTA – Diskurssianalyyttinen tutkimus Venäjän väestöpoliittisista muutoksista vuosina 2000-2010
Eveliina Heino
Yhteiskuntapolitiikka
Pro gradu -tutkielma
Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos
Jyväskylän yliopisto
Ohjaaja: Matti Kari, Teppo Kröger
Syksy 2011
sivumäärä: esim. 72 sivua + liitteet 1 sivu

Pro gradu -tutkielmani käsittelee Venäjän valtionjohdon esittämiä väestöpoliittisia kannanottoja vuosina 2000-2010. Tutkimusaihe on relevantti ensinnäkin ajankohtaisuutensa vuoksi, sillä tutkimuksen kattamina vuosina julkisesti kannettu huoli väestön tilasta eli alhaisesta syntyvyydestä yhdistettynä korkeaan kuolleisuuteen on kärjistynyt. Tänä aikana toteutettiin laajoja väestöpoliittisia toimenpiteitä tilanteen parantamiseksi. Toiseksi aiheen relevanssi johtuu sen moniulotteisuudesta, sillä se herättää mm. perhettä, sukupuolta, seksuaalisuutta, kansantaloutta ja kansan tulevaisuutta koskevia kysymyksiä. Keskittymistä nimenomaan valtionjohdon puheisiin puoltaa yhtäältä se, että keskustelun esiintuojana valtionjohdon status on ohittamaton, toisaalta se, että väestöpoliittiset esitykset ovat yhteydessä konkreettisiin väestöpoliittisiin toimiin.

Varsinainen tutkimusaineistoni koostuu Venäjän valtionjohdon julkisesti pitämistä vuosittaisista puheista ja kolmesta virallisesta pitkän aikavälin suunnitelmasta, joissa demografisen tilanteen käsittely on keskeisessä roolissa. Venäjän presidentin virallisilta internet-sivuilta hankittu aineisto on venäjänkielinen, ja olen kääntänyt sitä esittelevät tekstinäytteet suomen kielelle. Konkreettisena analyysimenetelmänä olen käyttänyt diskurssianalyysia, sillä se mahdollistaa niiden kielellisten mekanismien tarkastelun, joilla tietyt ilmiöt määritellään ongelmiksi ja joilla toiset ilmiöt tarjotaan ratkaisuehdotuksiksi näihin ongelmiin.

Tulkintoja ohjaavana teoreettisena viitekehyksenä olen käyttänyt Michel Foucault'n valta-analytiikkaa, jossa huomio kiinnitetään moderneille yhteiskunnille ominaiseen vallan ja tiedon suhteeseen. Tällä tavoin käsitteellistetty valta ei ole luonteeltaan ainoastaan rajoittavaa tai tukahduttavaa, vaan lisäksi tuottavaa siinä mielessä, että se vaikuttaa sosiaalisesti hyväksyttyjen totuuksien muotoutumiseen sekä ohjaa väestön käyttäytymistä suotavaan suuntaan.

Analyysini tuloksena olen nimennyt kolme diskurssia, jotka kukin ovat osa laajempaa väestöpoliittista diskurssia, ja jotka, eri tavoin määrittelevät Venäjän väestöpolitiikkaa. Ensimmäinen näistä on vakavan ongelman diskurssi, jossa kriisitietoisuuden luomisen ohella väestöllinen ilmiö pilkotaan osiin ja rationalisoidaan. Toisena nimeämässäni valtiontuen diskurssissa tarjotaan ratkaisuja määriteltyyn ongelmaan ja legitimoidaan valtionjohto niiden menestyksellisenä toteuttajana. Kolmannessa eli perhekeskeisyyden diskurssissa propagoidaan perinteisen ydinperhemallin puolesta. Lisäksi aineistossani on nähtävissä useita hallinnan keinoja, kuten normalisaatio, väestön oman intressin tuottaminen, turvallisuuden tekniikka sekä yksilöiden vastuullistaminen väestöllisen ongelman ratkaisijoiksi.

Avainsanat: Venäjä, väestöpolitiikka, demografia, diskurssi, hallinta, biovalta, Michel Foucault

SISÄLLYSLUETTELO

1 JOHDANTO 5

2 MITÄ ON VÄESTÖPOLITIIKKA? 8

3 TUTKIMUKSEN TAUSTA 11

3.1 Venäjän väestökehitys vuosina 1900-1990 11

3.2 Väestökehitys vuosina 1990-2011 ja ”demografinen kriisi” 12

3.2.1 Väestökehityksen alueelliset erot 14

3.2.2 Demografisen kriisin mahdollisia syitä 15

3.2.3 Tulevaisuuden ennusteet 17

4 VÄESTÖPOLITIIKAN MUOTOUTUMINEN 19

4.1 Neuvostoliiton aika 19

4.2 Uusi väestöpolitiikka 21

4.3 2000-luvun väestöpolitiikka 22

5 TEOREETTIS-METODINEN LÄHESTYMISTAPA 26

5.1 Michel Foucault’n valta-analytiikka 26

5.1.1 Väestön hallinnointi 28

5.2 Diskurssi 29

5.3 Diskurssianalyysi 31

5.4 Teoreettisen valinnan perustelu 32

5.5 Tutkijan positio 33

6 AINEISTO JA TUTKIMUSKYSYMYKSET 34

6.1 Aineiston kuvaus 34

6.2 Tutkimuskysymykset ja analyysin eteneminen 36

7 VÄESTÖPOLIITTISET DISKURSSIT 38
7.1 Vakavan ongelman diskurssi 38
7.1.1 Ongelman faktuaalistaminen 39
7.1.2 Ongelman syiden esittely 42
7.1.3 Seurausten esittely 43
7.2 Valtiontuen diskurssi 47
7.2.1 Väestöpolitiikka ja tuen muodot 48
7.2.2 Väestöpolitiikan jatkuvuus 52
7.3 Perhekeskeisyyden diskurssi 54
8 LOPUKSI 59
LÄHDELUETTELO 63
LIITE 73

1 JOHDANTO

Viime vuosikymmenten aikana huoli maailmanlaajuisista väestöllisistä kehitystrendeistä on ollut poliittisen keskustelun keskiössä. Väestödynamiikan katsotaankin olevan merkittävä yhteiskuntaan vaikuttava tekijä. Yhtäältä väestönkasvua pidetään kolmannen maailman kehityksen esteenä, mutta toisaalta myös teollisuusmaissa tapahtuvaa syntyvyyden ja väestön vähenemistä pidetään sosiaalipoliittisesti relevantteina muuttujina. Teollisuusmaiden väestödynaamisen kehityksen taustalla voidaan nähdä paljon yhteisiä tekijöitä, kuten modernisaatio, perhemallien muutos, syntyvyyden aleneminen ja suurten ikäluokkien vanheneminen. Toisaalta eri mailla on myös tiettyjä ominaispiirteitä, jotka vaikuttavat väestönkehitykseen. Venäjä on tästä mielenkiintoinen tapaus, sillä sen lisäksi, että syntyvyys on siellä laskenut muiden teollisuusmaiden tasolle, on kuolleisuus kuitenkin pysynyt monien kehitysmaiden tasolla. Nykytilanteen kuvaamiseksi Venäjällä onkin alettu käyttämään termiä ”demografinen kriisi” *(demografizeskij krizis)*[1], jolla yleensä tarkoitetaan väestön vähenemistä.

Huoli väestön tilasta on tullut Venäjällä laajasti julkisuuteen etenkin 2000-luvun alusta, ja samoihin aikoihin alkoivat muodostua myös selkeät väestöpoliittiset linjaukset. Demografiset ongelmat nousivat laajasti valtionjohdon puheissa kuitenkin esille vasta vuonna 2006. Samana vuonna valtion taholta toteutettiin useita toimenpiteitä ongelmien ratkaisemiseksi, esimerkiksi toisen lapsen synnyttäneet äidit alkoivat saada valtiolta rahallista tukea, jota nimitettiin ”äitiyspääomaksi”. Vladimir Putinin aloitti syntyvyyden lisäämiseksi myös laajan kansallisen kampanjan, joka oli nähtävissä sekä tiedotusvälineissä että katukuvassa talonkokoisten julisteiden muodossa. Vuonna 2007 väestöpoliittinen keskustelu jatkui edelleen kiivaana, ja vuosi 2008 nimitettiin ”perheen vuodeksi”. Aiemmin avustuksille tai vuosille ei annettu nimiä, ja voidaan ajatella, että nimityksen avulla perhe laitettiin poliittisten reformien keskiöön, mikä mahdollisesti nosti väestöpolitiikan merkitystä myös kansalaisten silmissä.

Pro gradu -tutkielmassani kysyn, millaiseksi Venäjän väestöpolitiikka muotoutuu valtionjohdon kannanotoissa vuosina 2000-2010. Työni teoreettisena viitekehyksenä käytän Michel Foucault’n valta-analytiikkaa, jonka ydinajatuksena voidaan pitää sitä, että valta toimii tiedon tuottajana, jolloin yhteiskunnassa hyväksytyt totuudet käsitetään konstruoiduiksi

[1] ven. демографический кризис.

ilmiöiksi. Konkreettisena tekstianalyyttisena työkaluna käytän diskurssianalyysia. Olen valinnut diskurssiteoreettisen lähestymistavan aiheeseen, sillä se antaa metodiset työkalut muodostuneiden konstruktioiden purkamiseen. Tämä lähestymistapa pitää sisällään ajatuksen siitä, että yhteiskunnallinen muutos saadaan aikaan kriittisen ymmärryksen ja tietoisuuden kautta (Pietikäinen 2000, 192). Tässä tutkimuksessa konstruktioiden muodostumisen tarkastelu tarkoittaa väestöpolitiikan muodostumisen ja sen ennakko-oletusten sekä perustelujen analyysia.

Tutkimusaineistoni koostuu Venäjän valtionjohdon vuosina 2000-2010 julkisesti esittämistä vuosittaisista puheista ja kolmesta virallisesta pidemmän aikavälin suunnitelmasta demografisen tilanteen parantamiseksi. Valtionjohdon puheiden tutkiminen on perusteltavissa sillä, että nimenomaan valtionhallinnolla voidaan ajatella olevan suurin asema syntyvyyskeskustelun esiintuojana ja muokkaajana sekä mielipidevaikuttajana, samoin kuin väestöpoliittisten muutosten alkuunpanijana. Aineistoni aikarajaus on puolestaan perusteltavissa sillä, että valittu ajanjakso ilmentää selkeätä muutosta väestöpoliittisessa ilmapiirissä. Se tarkoittaa ennen kaikkea kansakunnan tulevaisuudesta kannetun huolen terävöitymistä, perhekeskeisen ideologian uudelleen nousua ja valtionjohtoisten kannustimien korostamista väestöpoliittisen kehityksen ohjaajina.

Tutkimukseni on ajankohtainen, koska ensinnäkin Venäjän väestöpoliittisen tilanteen parantaminen on tutkimukseni kattamana ajankohtana nostettu erääksi keskeisimmäksi kansalliseksi projektiksi. Toiseksi, aihe on mielenkiintoinen moniulotteisuutensa vuoksi, sillä syntyvyyskeskusteluun liittyvät kysymykset mm. perheestä, sukupuolesta ja tasa-arvosta, sekä siitä, miten paljon valtio voi puuttua kansalaistensa perinteisesti yksityiselle alueelle kuuluneeseen sukupuolielämään. Lisäksi keskustelussa on sosiaalipoliittinen ja kansantaloudellinen ulottuvuus, sillä niissä nousee huoli talouden, työmarkkinoiden ja sosiaaliturvajärjestelmän tulevaisuudesta (vrt. Vuori 2001). Kolmanneksi kvantitatiivista tietoa syntyvyydestä, kuolleisuudesta sekä eri yhteiskunnallisten toimien väestöpoliittisista vaikutuksista löytyy paljon, mutta se on vähän laadullisesti tutkittu aihe nimenomaan valtateoreettisesti värittyneen diskurssitutkimuksen näkökulmasta. Sellainen tutkimus on kuitenkin yhteiskunnallisesti relevantti, sillä poliittisten kysymysten ja ongelmien saama muoto on usein yhteydessä niihin erityisiin tapoihin, joilla niistä puhutaan. Katsonkin diskurssiteoreettisen näkökulman avartavan ymmärrystämme siitä, kuinka poliittiset

kysymykset ovat luonteeltaan avoimia ja alati alttiita määrittelylle ja uudelleenmäärittelylle, joita noihin kysymyksiin vastauksia tarjoavat tahot saavat aikaan.

Pro gradu -tutkielmani etenee seuraavalla tavalla: Toisessa luvussa esittelen väestöpolitiikan käsitteen sekä väestöpolitiikan erilaisia määrittelytapoja ja sisältöjä. Luvussa kolme kerron tutkimukseni taustoista eli käyn läpi Venäjän väestökehityksen historiaa ja käsittelen väestökehitykseen vaikuttaneita tekijöitä sekä tulevaisuuden ennusteita. Luku neljä käsittelee väestöpolitiikan muotoutumista Neuvostoliiton alkuajoista nykypäivään saakka. Luku viisi koostuu työni teoreettis-metodisen lähestymistavan esittelystä eli Michel Foucault'n valta-analytiikasta ja diskurssianalyysista. Luvussa kuusi erittelen tarkemmin aineistoani, tutkimuskysymyksiäni ja kerron analyysini etenemisestä. Luku seitsemän on pro graduni varsinainen tutkimusosio, jossa kerron tutkimustuloksistani. Työni päätösosa on luku kahdeksan, jossa pohdin tutkimukseni tuloksia ja kerron tutkimusprosessini johtopäätöksistä.

2 MITÄ ON VÄESTÖPOLITIIKKA?

Väestöpolitiikka on hyvin monimuotoinen ilmiö, muta laajasti se voidaan määritellä kansallisesti ja kansainvälisesti harjoitettaviksi toimenpiteiksi, joilla pyritään yhteiskunnan kehityksen kannalta suotavaan väestökehitykseen. Toimenpiteet suuntautuvat syntyvyyteen, kuolevaisuuteen, ikärakenteeseen, avioitumiseen ja muuttoliikkeeseen. (Demeny 2003, 3.) Väestöpolitiikka on vaikeaa erottaa selkeästi itsenäiseksi politiikan osa-alueeksi, sillä eri politiikan lohkoilla, kuten perhepolitiikalla, työvoimapolitiikalla ja sosiaalipolitiikalla voi olla väestöpoliittisia tavoitteita (Kautto 2004, 7). Väestöpolitiikka voidaan nähdä myös määritelmällisesti kontekstisidonnaisena, sillä siihen voidaan tarpeen mukaan sisällyttää eri toimia (Maksakovskij 2001).

Hartšenkon (2009, 306-309) mukaan väestöpolitiikka koostuu eri toimien yhdistelmästä: (1) taloudellisista, (2) hallinnollis-oikeudellisista, (3) uusia instituutioita luovista ja (4) kasvatuksellis-propagandistisista. Taloudellisilla toimilla tarkoitetaan syntyvyyden stimuloimiseen tähtääviä toimia, kuten palkallinen äitiysloma, lapsilisät, lainat, verovähennykset, asuntoetuudet jne. Hallinnollis-oikeudelliset toimet sisältävät lainsäädännön, joka koskee avioitumisen, eron ja abortin ehtoja sekä naisen asemaa. Uusia instituutioita luovilla toimilla tarkoitetaan mm. tutkimuslaitosten, informaatio-organisaatioiden ja terveyttä sekä perhettä tukevien uusien käytäntöjen luomista, jotka ohjaavat väestön kehittymistä suotuisaan suuntaan. Kasvatukselliset ja propagandistiset toimet ovat suunnattuja julkisen mielipiteen, normien ja tapojen sekä sukupuolikasvatuksen muokkaamiseen.

Väestöä voidaan pitää ennen kaikkea hallinnon terminä, sillä väestö näyttäytyy numeerisena määreenä taulukoiden ja numeroiden muodossa konkretisoituen niiden kautta. (Koivusalo 1994, 52-53.) Dudenin mukaan väestö mielletään, ainakin julkisissa kannanotoissa, usein luonnolliseksi kokonaisuudeksi ja objektiksi, jota voidaan hallita ja kontrolloida. Tähän ovat osaltaan vaikuttaneet sekä tilastotieteen kehitys että sellaisen ajattelutavan yleistyminen, jonka mukaan ihmisiä voidaan hallita samoin kuin tilastollisia muuttujia.[2] (Duden 1994, 40-44.)

[2] Duden (1994, 42) näkee tilastotieteen kehittyneen poliittisesta aritmetiikasta 1600-luvulla.

On vaikeaa sanoa milloin väestö on virallisesti politisoitunut, sillä jo vuosisatojen ajan väestö on nähty tärkeänä valtiollisena voimavarana, johon on kohdistettu erilaisia toimia. Politisoitumisen juuret voidaan yrittää paikantaa kansallisvaltioiden synnyn aikoihin 1500-luvulta 1600-luvulle, jolloin myös keskitetty hallinnollinen koneisto kehittyi (Koivusalo 1994, 52-53). 1600-luvulla levisi myös ajatus väestön kasvattamisesta, ja kasvatus- sekä kurinpitoinstituutiot (koululaitos, vankilat, sairaalat) syntyivät niin Länsi-Euroopassa kuin Venäjälläkin (Etkind 2002, 166). Tällöin väestön hallinnointi tapahtui samanaikaisesti monissa, toisistaan erillisissä laitoksissa.

Väestön säätely ja ruumiin kurinpito ovat johtaneet myös väestökysymyksen keskiössä olevan seksuaalisuuden politisoitumiseen. Michel Foucault'n mukaan tarve puhua sukupuolesta lisääntyikin 1700-luvulla, jolloin sen, miten jokainen käyttää sukupuoltaan, alettiin nähdä olevan vahvasti sidoksissa yhteiskunnan tulevaisuuteen. (Foucault 1998, 19-25.) Tiedon ja vallan suhde oli tässä keskeisessä asemassa, sillä konkreettisten väestöön kohdistuvien voimatoimien lisäksi ihmisruumis tuli hallinnan kohteeksi, kun ihmistieteet ja instituutiot kehittyivät. Ne alkoivat nostaa lääketieteellisten sekä psykologisten kategorioiden tapaisia ”tosiasioita” esille, muovaten samalla vallan kohteita. (Emt. 69-70.)

Väestöpolitiikka kohdistuu kuitenkin eri ihmisiin eri tavalla. Nätkin (1997, 73) esittää, että väestökysymys on muodostunut ennen kaikkea naiskysymykseksi, sillä vastuu syntyvyydestä, oli se sitten liian matala tai korkea, annetaan naisille. Samoin väestöpolitiikkaan liittyvät myös nationalistiset kysymykset. Toisten väestönosien lisääntyminen nähdään toivottavampana kuin toisten, niin maailmanlaajuisesti kuin valtion tasalla. Esimerkiksi köyhien maiden lisääntyminen nähdään uhkana, samalla kuin kehittyvien maiden syntyvyyslukua yritetään lisätä. Yuval-Davisin mukaan 1940-1990-luvuilla eri maiden väestöpoliittisissa ohjelmissa onkin ollut useimmiten läsnä yksi tai useampi nationalistisia sävyjä omaava puhetapa, jossa: (1) koko kansakunnan tulevaisuuden esitetään riippuvan väestönkasvusta, olipa kyse sitten kansallisesta turvallisuudesta tai työvoiman riittämättömyydestä, (2) on nähtävissä malthusilainen ajattelutapa, jonka mukaan ainakin kehitysmaissa ravinnon määrä tulee olemaan riittämätöntä (mikä on johtanut lapsilukua supistaviin radikaaleihin konkreettisiin toimiin). Ohjelmissa on myös huomattavissa (3) eugenisiä piirteitä, jolloin ollaan väestön määrän sijasta tai lisäksi kiinnostuneita väestön ”laadusta” ja esimerkiksi ”rodun puhtaudesta”. (Yuval-Davis 1996, 17-24.)

Väestöpolitiikalla saattaa nykypäivänä olla huono kaiku, kun se assosioituu helposti lähihistorian sellaisiin tapahtumiin kuten Stalinin ajan väestönsiirrot, Kiinan yhden lapsen politiikka ja Natsi-Saksan väestökysymysten ”ratkaisukeinot” (Söderling 2004, 13). Sekä väestönkasvu että väestön väheneminen on kuitenkin nostettu maailmanlaajuisiksi ongelmiksi, ja tällöin väestöpolitiikkakin on jälleen ajankohtaista. Koivusalon mukaan termiin *väestö* assosioituukin nykyään yleensä termi *ongelma*, sillä väestönongelmat ja niiden ratkaisut näyttäytyvät koko maailman tulevaisuutta ohjaavina. Tällaisessa tilanteessa myös väestöön kohdistuva politiikka näyttäytyy tarpeellisena ja jopa välttämättömänä. (Koivusalo 1994, 52-53.)

3 TUTKIMUKSEN TAUSTA

3.1 Venäjän väestökehitys vuosina 1900-1990

Vuonna 1897 toimitetun ensimmäisen ja ainoan laajan Venäjän imperiumin aikaisen väestölaskennan mukaan nykyisten Venäjän Federaation rajojen sisällä asui 66 miljoonaa ihmistä[3] (Demoskop 2009). Odotettu elinikä samaisella alueella oli naisilla 31,69 ja miehillä 29,43 vuotta.[4] 1900-luvun alun Venäjän väestökehitystä leimasi korkea syntyvyys. Eri lähteiden mukaan se vaihteli seitsemästä kymmeneen lapseen naista kohden. Lapsikuolleisuus oli tällöin myös korkea. Višnevskin suorittamien eri lähteiden vertailujen mukaan 261 lasta tuhannesta menehtyi alle yksivuotiaana. (Višnevskij 2006,18-19,29.)

1800-luvun lopulla alkaneen teollistumisen ja kaupungistumisen seurauksena tapahtui muutoksia, jotka vaikuttivat väestönkehitykseen. Näitä muutoksia olivat perhemallin muuttuminen ja lasten määrän väheneminen, sekä eliniän kasvu terveydenhuoltojärjestelmän kehittymisen seurauksena. (Volkov 1999, 49-48.) Esimerkiksi 1950-luvulla odotettu elinikä oli noussut naisilla 61,0 ja miehillä 52,3 ikävuoteen saakka. Syntyvyysluku päinvastoin laski 2,89 lapseen naista kohden (Višnevskij 2006, 157).

1900-luvun demografiseen kehitykseen vaikuttivat huomattavasti poliittiset tapahtumat. Suuria väestönkatoja aiheuttivat 1915-1922 käydyt ensimmäinen maailmansota ja sisällissota sekä näitä sotia seurannut nälänhätä, vuosina 1930-1936 toteutettu tuotantovälineiden kollektivisaatio ja sitä seurannut nälänhätä, toinen maailmansota (1939-1945) ja sitä seurannut nälänhätä sekä 1930-1953 poliittiset repressiot ja väestönsiirrot. Näiden kausien aikana väestön menetykset olivat eri arvioiden mukaan kymmenien miljoonien suuruusluokkaa.[5] (Bljum & Zaharov, 1997; Višnevskij, 2003.)

Muuttovirrat ovat myös osoittaneet vaikutuksensa väestön kehitykseen. Suuria maastamuuttokausia olivat kansalaissodan jälkeinen kausi 1918-1921, ja 1970-1988 välinen

[3] Silloisen Venäjän alueella asui 129, 9 milj. ihmistä (Demoskop 2009).
[4] Vertailun vuoksi voi todeta, että Ranskassa vuonna 1900 naisten odotettu elinikä oli 47, 03 ja miehillä 43,44 vuotta. USA:ssa vastaavat luvut olivat 51,08 ja 48,23 (Visnevskij 2006, 18).
[5] En käsittele tarkemmin näiden kausien väestömenetyksiä, sillä näiden lukujen arviot vaihtelevat suuresti. Saadakseen joitakin arvioita näistä luvuista katso esim. Visnevskij 2003, 2006 ja 2007.

kausi, jolloin muutto tapahtui poliittisten tai etnisten syiden vuoksi.[6] Kolmas muuttovirta tapahtui järjestelmämuutoksen aikoihin vuoden 1989 jälkeen. 1970-luvulta lähtien maahanmuutto Venäjän rajojen sisälle on lisääntynyt aina 1990-luvun loppupuolelle asti, mikä onkin jossain määrin kompensoinut väestön menetystä. (Galetskij 2009.)

Sosiaaliset ja kulttuuriset muutokset, kuten syntyvyyden säännöstelyn lisääntyminen ja uskonnon harjoittamisen väheneminen, poliittinen epävakaus ja sodat, ovat vaikuttaneet suuresti myös seuraavien sukupolvien kehitykseen. Syntyvyyden lasku on ollut jatkuvaa 1940-luvulta lähtien, joskin joinakin vuosina on ollut pientä vaihtelua.[7] Venäjällä ei ole myöskaan ollut sodan jälkeistä ”baby boomia”. (Višnevskij 2006, 154; Galetskij 2009.)

Neuvostoliiton aikana julkaistiin tilastoja, joiden mukaan odotettu elinikä nousi jatkuvasti. Nämä väitteet on myöhemmin kyseenalaistettu. Jonkinlaista kasvua on ollut 1970- luvulle asti, mutta tilastotietoihin vaikuttaa suuresti lapsikuolleisuuden väheneminen.[8] Elinikä ei ole noussut huomattavasti sotien jälkeen, eivätkä syntyvyyden väheneminen ja eliniän kasvu tasapainottaneet toisiaan samalla tavoin kuin esim. Länsi-Euroopan maissa, jotka kävivät osittain samoja vaiheita läpi. Lisäksi miesten ja naisten välille on muodostunut huomattava ero elinajanodotteen suhteen. (Bljum & Zaharov, 1997; Višnevskij, 2003.)

3.2 Väestökehitys vuosina 1990-2011 ja ”demografinen kriisi”

Väestön väheneminen on tullut Venäjällä näkyväksi 1990-luvun alusta. Tällöin kuolleisuusluvut ylittivät syntyvyysluvut. Väestön vähenemisen taustalla voidaan nähdä osaksi samat trendit kuin monissa Länsi-Euroopan maissa, kuten perhemallien muutos, alhainen syntyvyys sekä sodanjälkeisten ikäluokkien ikääntyminen. (YK 2008, 6.) Toisaalta vähenemisen taustalla ovat myös nimenomaan Venäjälle tyypilliset piirteet. Sen lisäksi, että syntyvyys on Venäjällä laskenut muiden teollisuusmaiden tasolle, kuolleisuus on pysynyt monien kehitysmaiden tasolla. Vuosina 1992-2008 miesten odotettu elinikä oli Venäjän federaation virallisen tilastokeskuksen mukaan 61,5-61,7 vuotta ja naisten 73,7-74,2 vuotta.

[6] Juutalaisten suuri muutto USA:an ja Israeliin, sekä toisinajattelijoiden muutto lukuisiin maihin.
[7] 1972, 1983, 1984 ja 1987.
[8] Vuonna 1950 luku oli 25 /1000 (Galetskij 2009).

Vuonna 1989 väestön kokonaismäärä oli väestölaskennan mukaan 147 miljoonaa, ja vuonna 2009 se oli laskenut 142 miljoonaan. (Rosstat 2009.)

Vuosien 1990-2010 väestökehityksen havainnollistamiseksi esitän seuraavaksi taulukon, joka on koottu Venäjän valtion virallisen tilastokeskuksen (Rosstat) ilmoittamien tietojen mukaan:

Taulukko 1. Venäjän väestökehitys vuosina 1990-2010

Vuosi	Väestömäärä milj.(Venäjän nykyinen alue)	Odotettu elinikä naiset	Odotettu elinikä miehet	Syntyvyys-luku per nainen	Maasta-muutto (milj.)	Maahan-muutto (milj.)
1990	147,6	*	*	1,89	*	*
1992	148,5	73,7	61,9	*	*	*
1994	148,3	*	*	*	*	*
1996	148,3	*	*	*	*	*
1998	147,8	*	*	*	2,77	3,10
2000	146,8	72,3	59,0	1,20	2,42	2,66
2002	145,4	71,9	58,7	1,29	2,11	2,20
2004	144,2	72,3	58,9	1,34	2,08	2,12
2006	142,8	73,2	60,4	1,30	1,99	2,12
2008	142,0	74,2	61,7	1,50	1,97	2,22
2010	141,9	*	*	1,53	*	*

Luvut muodostetaan aina kuluvan vuoden tammikuun tietojen mukaan.
* Tietoa ei saatavilla.
Lähde: (Rosstat 2011).

Demografisen kriisin elementtejä ovat seuraavat kolme: syntyvyyden aleneminen, alhainen elinikä sekä sukupuoli- ja ikärakenteen vinoutuminen.

Syntyvyyden aleneminen. Syntyvyys on Venäjällä laskenut koko 1900-luvun ajan, mutta 1990-luvulla sen lasku oli jyrkin. Alhainen syntyvyys on ominaista muillekin jälkiteollistuneille maille, joten sitä ei voida pitää pelkästään Venäjän erityispiirteenä. (Tšernova 2008, 31; Višnevskij 2009, 8). Tällä hetkellä Venäjän syntyvyysluku on 1,5 lasta naista kohden. Suomessa vastaava luku on 1,8 ja USA:ssa 2,1[9] Population Reference Bureau 2009; Rosstat

[9] Kaikissa Pohjoismaissa syntyvyysluvut ovat välillä 1,8-2,0, Länsi- Euroopassa välillä 1,4-1,9, Etelä- Euroopan maissa välillä 1,2-1,5, ja Itä-Euroopassa välillä 1,2-1,3 (Population Reference Bureau, vuoden 2006 tiedot).

2009). Vuonna 2008 syntyvyysluku näyttää nousseen hieman, mutta vaikka sama trendi jatkuisi, se ei vaikuttaisi merkittävästi väestön kehitykseen, sillä luku on edelleen kaukana väestöä oletettavasti uusintavasta luvusta 2,15 (YK 2008, 9).

Alhainen elinikä. Kansainvälisen vertailujen mukaan Venäjän syntyvyys ei ole laskenut kovin matalalle tasolle verrattuna muihin teollisuusmaihin, mutta kuolleisuus on pysynyt kehitysmaiden tasolla erityisesti miesten osalta.[10] Näin väestön väheneminen on näkyvämpää ja tapahtuu nopeammin kuin muissa teollisuusmaissa, joissa elinikä on huomattavasti korkeampi: naisten kohdalla se on 7-12 vuotta korkeampi ja miesten kohdalla 15-19 vuotta[11]. (YK 2008, 10; Halturina ja Korotaev 2006, 7.) Jo yli parinkymmenen vuoden ajan venäläisten yleisimmät kuolinsyyt ovat olleet sydän- ja verisuonitaudit, erilaiset syöpäsairaudet ja ulkoiset syyt, joista liikenneonnettomuudet ovat yleisimpiä (Rosstat 2009; WHO 2005).

Sukupuoli- ja ikärakenteen vinoutuminen. Venäjän väestön sukupuolirakenteen vinoutuminen on alkanut jo toisen maailmansodan jälkeen, mutta se on kiihtynyt erityisesti 1990-luvulle tultaessa, kun naisten elinikä on noussut tasaisesti miesten eliniän pysyessä samana jo lähes sadan vuoden ajan (Lebed 2009, 137-138). Vuonna 2007 oli Rosstatin tilastojen mukaan 1000 miestä kohden 1159 naista (Rosstat 2009). Ikärakenteen vinoutumiseen vaikuttaa sen sijaan syntyvyyden väheneminen. Vuonna 2007 venäläisistä jopa 17 % oli yli 60-vuotiaita, mitä pidetään suurena lukuna. YK:n kriteereiden mukaan väestörakenteeltaan nuorena pidetään sellaista yhteiskuntaa, jossa yli 65-vuotiaita on korkeintaan 4 % koko väestöstä, ja vanhana yhteiskuntaa, jossa vastaava luku on yli 7 % (YK 2008, 14-15). Venäjän ikärakenteessa on myös suuria alueellisia eroja, esim. Venäjän eurooppalaisessa osassa yli 65-vuotiaita on 24 %, ja maalaisväestön keskuudessa vastaava luku ylittää paikoittain jopa 30 %. Tämä ilmiö on myös tyypillinen useimmille teollisuusyhteiskunnille, esimerkiksi Suomessa yli 65-vuotiaiden osuus oli 15 % vuonna 2009 (STM 2009).

3.2.1 Väestökehityksen alueelliset erot

Venäjän väestökehityksessä on suuria alueellisia eroja, jotka koskevat niin elinajanodotetta, syntyvyyttä kuin väestön ikärakennetta. Toivottavin väestökehitys näyttää olevan Venäjän

[10] Vuoden 2008 tietojen mukaan miesten elinajanodote oli Afrikan alueella Ghanassa 58,7, Komorissa 60,7, Mayotella 60,3 (Stakes 2009). Venäjällä vastaava luku oli 61,7 (Rosstat 2009).
[11] Vuonna 2009 suomalaisten elinajanodote oli miesten kohdalla 73,7 vuotta ja naisten kohdalla 81,2 vuotta (Tilastokeskus 2009).

Pohjois-Kaukasian osissa. Kun vuonna 2006 koko Venäjän keskimääräinen elinajanodote oli 66,6 vuotta (luku sis. sekä naiset että miehet), niin Venäjän Pohjois-Kaukasian osissa (Ingusetia, Dagestan, Tsetsenia) se oli korkein vaihdellen välillä 73,1-76,1[12]. Korkein syntyvyys oli samoin Pohjois-Kaukasiassa, jossa syntyvyysluku vaihteli välillä 1,7-2,7, kun Venäjän keskimääräinen luku oli 1,3. Pohjois-Kaukasian osissa myös väestön sukupuoli- ja ikärakenne ovat huomattavasti tasapainoisempia kuin muissa Venäjän osissa. Kun ero elinajanodotteessa naisten ja miesten välillä on Venäjällä keskimäärin 17,9 vuotta, niin yllä mainituilla alueilla se on 7,73-8,14 vuotta. Syiksi Pohjois-Kaukasian pitkälle elinajanodotteelle on esitetty elinympäristön puhtautta sekä mm. uskonnollisista syistä johtuvaa kohtuullista alkoholin käyttöä. (YK 2008, 17; Rosstat 2006.)

Väestönkehityksessä on alueellisia eroja myös maalais- ja kaupunkiväestön välillä monessakin suhteessa, kuten elinajanodotteessa, joka on maaseudulla asuvalla väestöllä 64,7 ja kaupunkiväestöllä 67,3 vuotta (Rosstat 2006). Halturinan ja Korotaevin mukaan ero johtuu siitä, että maaseudun terveyspalvelut ovat kehittymättömiä, eikä niitä ole helposti saatavilla. Ero voi olla myös sen seurausta, että maaseutualueilla on huonommat elinolosuhteet kuin kaupungissa, ja ihmiset tekevät raskaampaa fyysistä työtä. (Halturina & Korotaev 2006, 40.) Kaupunki- ja maalaisväestö eroaa myös syntyvyyslukujen suhteen: kaupunkiväestöllä se on 1,2 ja maaseudulla 1,6 lasta naista kohden. (Rosstat 2009.)

3.2.2 Demografisen kriisin mahdollisia syitä

Seuraavaksi esittelen tutkimuskirjallisuudessa esiintyviä näkemyksiä nykyisen kriisin syistä. Väestötutkijat ovat yleisesti sitä mieltä, että väestölliset muutokset ovat pitkän aikavälin tuotoksia, ja että koko 1900-luvun historia on merkittävältä osuudelta vaikuttanut nykyiseen tilanteeseen. Tutkimuskirjallisuudessa esiintyy kuitenkin näkemyksiä, joiden mukaan kriisin syynä on myös muita tekijöitä, jotka eivät nekään ole itsenäisiä, vaan kietoutuvat kaikki yhteen. Näitä tekijöitä ovat:

Neuvostoliiton romahdus ja järjestelmän muutos. Demografisen kriisin näkyvä alku sijoittuu Neuvostoliiton hajoamiseen, jota seurasi elinolosuhteiden raju muutos, vakava talouskriisi,

[12] Alhaisin elinikä puolestaan oli Venäjän kaikista pohjoisimmissa osissa (58,9-59,9 vuotta).

terveyspalveluiden laadun huononeminen sekä köyhyyden ja epävarmuuden lisääntyminen, joten tämän transitiovaiheen nähdään ainakin osittain vaikuttaneen väestötilanteen huononemiseen (YK 2008, 8; Halturina, Korotaev 2006, 10). 1990-luvulla yhteiskunnassa vallitsi laajalti ajatus siitä, että epätoivottava väestön kehitys oli väliaikaista, ja että transitiovaiheen loputtua tilanne automaattisesti paranisi[13] (Višnevskij 2009, 7).

Riittämätön terveydenhoito. Venäläisten elinikä ei ole juurikaan noussut 1970-luvun jälkeen, eivätkä kuolleisuuden syyt ole juurikaan muuttuneet. Myöskään Venäjän valtion panostus terveyspalveluihin ei ole kasvanut vuosikymmenien kuluessa, jos satsausta mitataan osuudella BKT:sta. Vuonna 2006 se oli 6,2 %, kun Länsi- Euroopan maissa vastaava luku on 8-10 % BKT:sta. Visnešnevkin mukaan terveyspalveluiden kehittyminen ja kulttuuriset käsitykset kulkevat käsi kädessä, ja Venäjän tapauksessa kyse on myös ihmisten omatoimisen terveydenhoidon riittämättömyydestä. Višnevskij esittää, että vielä tänäkin päivänä suurin osa venäläisistä suhtautuu terveyteen ja kuolemaan passiivisesti, eikä hoida aktiivisesti terveyttään. (Višnevskij 2009,15.)

Alkoholin käyttö. Virallisten tietojen mukaan venäläisten alkoholikulutus ei ole erityisen suurta verrattuna esimerkiksi suomalaisten alkoholin kulutukseen. Maailman terveysjärjestön mukaan vuonna 2005 venäläisten alkoholinkulutus oli 10,7 litraa puhdasta alkoholia henkeä kohden (WHO 2005). Suomessa vastaava luku samana vuonna oli 10,5 (Tilastokeskus 2006). Venäläisten todellista alkoholin kulutusta on kuitenkin vaikeaa arvioida, sillä harmaiden markkinoiden, eli alkoholin laittoman tuotannon ja maahantuonnin oletetaan vääristävän lukuja huomattavasti. Alkoholin käytön nähdään olevan yksi niistä merkittävimmistä tekijöistä, jotka vaikuttavat miesten alhaiseen elinikään. Tämä tapahtuu sekä suoraan, esim. aiheuttaen alkoholimyrkytyksiä, että epäsuorasti, lisäten monien sairauksien riskiä. Alkoholin käyttö on myös usein sidoksissa ulkoisiin kuolemaan johtaviin syihin: tapot, liikenneonnettomuudet, perheväkivalta, itsemurhat. (Halturina, Korotaev 2006, 26, 30- 31, 43.)

Krooniset sairaudet. Suomen ulkoasiaministeriön vuonna 2011 teettämän selvityksen mukaan sydän- ja verisuonitaudit ovat yleisin kuolinsyy Venäjällä (n. 57 % kuolemantapauksista). Näin suurin osa työikäisen miesväestön kuolleisuudesta selittyy ei-tarttuvilla kroonisilla

[13] Syntyvyyden jyrkkä lasku alkoi 1960-luvulla, mutta luonnollinen väestönkasvu jatkui vuoteen 1992 saakka, josta lähtien kuolleisuus on ylittänyt syntyvyyden (Visnevskij 2009, 17).

sairauksilla eli sydän- ja verisuonitaudeilla sekä syövällä. Selvityksen mukaan ”Venäjällä miesten sydäntautikuolleisuus on kolme kertaa korkeampi kuin Länsi-Euroopassa eli noin 1000 kuolintapausta 100 000 asukasta kohti vuodessa. Venäläisten naisten osalta luku on 600, kun se suurimmassa osassa Länsi-Euroopan maita on molemmilla sukupuolilla alle 300”. (Ulkoasiaministeriö 2011, 8.)

Perhemallien muutos. Väestön väheneminen liitetään Venäjällä hyvin usein perhemallien muutoksiin. Syntyvyyslukujen laskun lisäksi avioerojen määrä on lisääntynyt 1990-luvulla. Esimerkiksi vuonna 1997 jokaista 100 solmittua avioliittoa kohden tehtiin 60 avioeroa. Myös avoliitot suhteessa avioliitoihin ovat yleistyneet. (Volkov 1999, 48-50.) Tilanteesta on käytetty termiä *perheen kriisi.* Käsitteellä tarkoitetaan paitsi syntyvyysluvun alenemista, niin myös avioitumisiän ja synnytysiän nousua, sukupolvien välisten perhesiteiden heikkenemistä, vaihtoehtoisten perhemuotojen yleistymistä ja avioliiton ulkopuolella tapahtuneita syntymiä. Ns. perheen kriisin nähdään vaikuttavan epäsuotuisasti väestökehitykseen, jolloin perinteinen ydinperhe toimii normina, ja jolloin perheinstituutio näyttäytyy yhteiskuntaa koossa pitävänä voimana. (Višnevskij 2005.) Perheen kriisi -teorioiden taustalla on myös ajatus siitä, että valtion olisi aktiivisesti tuettava perheinstituutiota, ja että Venäjän nykyinen tilanne on osaksi väestöpolitiikan kehittymättömyyden seurausta (Antonov 2006).

3.2.3 Tulevaisuuden ennusteet

Venäjän väestökehitys ja sen tulevaisuus näyttää ongelmalliselta, mistä kertoo myös se, että nykytilanteen kuvaamiseksi käytetään pääasiassa käsitettä *demografinen kriisi.*[14] Käsitteellä tarkoitetaan ensisijaisesti alhaista syntyvyyttä, korkeaa kuolleisuutta ja väestön vähenemistä. Višnevskin mukaan demografisesta kriisistä onkin tullut laajasti käytetty metaforinen ja emotionaalisesti värittynyt käsite, jonka alle on virheellisesti niputettu sekä kuolleisuus että syntyvyys, vaikka ne ovat erilliset tekijät. (Višnevskij 2009, 5.)

Oli sitten kyse kriisistä tai ei, eri ennusteiden mukaan Venäjän väkiluvun oletetaan laskevan dramaattisesti. U.S. Census Bureau vuoden 2007 listauksen mukaan Venäjä on maailman kahdeksanneksi väkirikkain valtio, mutta tulevina vuosikymmeninä menettää sijansa 10 maailman väkirikkaamman maan joukossa. Myös Venäjän valtion virallisen tilastokeskuksen

[14] Demografinen katastrofi tai kuoppa, sekä venäläinen risti ovat myös käytettyjä käsitteitä, joskin kriisi on kuitenkin yleisimmin käytetty ainakin Venäjän valtionjohdon taholta.

mukaan Venäjän väestömäärä tulee vuonna 2030 olemaan 139 miljoonaa. Kansainvälinen Population Reference Bureau sen sijaan arvioi Venäjän väestön määräksi vuonna 2025 noin 129 miljoonaa (Rosstat 2009; Population Reference Bureau 2008). Ennusteet vaihtelevat suuresti, mutta väestön määrän oletetaan tulevina vuosina laskevan keskimäärin 0,3-0,8 miljoonan vuosivauhtia riippuen syntyvyydestä ja maahanmuutosta (Elizarov, V 2002a). Väestön vähenemisen uskotaan johtavan moniin sosiaalisiin ja taloudellisiin ongelmiin, joista vakavimmiksi mainitaan työvoiman riittävyys ja taloudellisen kilpailukyvyn säilyttäminen, sekä kansallisuus- ja turvallisuuskysymykset (Poslanije 2006).

Väestön vähenemisen nähdään lisäksi johtavan työvoiman riittämättömyyteen lähes kaikilla aloilla. Erityisesti teollisuus-, rakennus-, ja liikennealojen odotetaan kuitenkin kärsivän työvoimapulasta eniten. Työvoiman riittämättömyyttä pidetäänkin yhtenä vakavimmista seurauksista, sillä työvoiman ajatellaan olevan tärkeä talouskasvuun, kilpailukykyyn ja hyvinvointiin vaikuttava tekijä. (YK 2008, 15-17.) On mahdollista, että työikäisen väestön vähentyessä yksittäisten työntekijöiden verotaakka kasvaa, samoin kuin työssä käyvien ja ei-työskentelevien huoltosuhde. Tällaisessa tilanteessa myös sosiaalipalveluiden ja -etuuksien laatu voi heiketä, samoin kuin monen muunkin valtion taholta järjestettävän palvelun. (Lebed 2009, 142-143.)

4 VÄESTÖPOLITIIKAN MUOTOUTUMINEN

On vaikea määritellä, mistä vaiheesta alkaen voidaan puhua Venäjän väestöpolitiikasta. Kvašan mukaan 1700- ja 1800-luvuilla Venäjällä hankittiin pelkästään yleistä tietoa väestöstä, jotta voitiin tehdä suurpiirteisiä laskelmia sotaväen riittävyydestä, mutta syvällekäyviä väestöön kohdistuvia toimenpiteitä ei tarvittu, sillä väestö oli sidottu maahan eikä muuttovirtoja maan sisällä ollut.[15] (Kvaša 1981, 19; Hartšenko 2009, 342.) Katsonkin parhaaksi aloittaa Venäjän väestöpolitiikan kuvailun Neuvostoliiton ajasta, sillä se on luonut osan nykyisen väestöpolitiikan perusteista ja vaikuttanut asenneilmapiiriin.

4.1 Neuvostoliiton aika

Neuvostoliiton väestöpolitiikan nähdään alkaneen muotoutua 1930-luvulla. Tällöin tehtiin lukuisia perhepoliittisia toimia: luotiin infrastruktuureja, mm. lastentarhat, sairaalat, lastenneuvolat, ja vakiinnutettiin äitien ja lasten terveydenhoidon käytänteet. Palkalliset äitiyslomat tulivat yleisiksi jo 1950-luvun lopulla (n. 4 kk), ja oikeus palkattomaan äitiyslomaan piteni 1980-luvulla. Muita asetuksia olivat imettävien äitien lyhennetyt työpäivät, lasten jatketun koulupäivän ryhmät, lastenruoan hinnan alentaminen sekä valtion kustantamat lasten pioneerileirit ja lomakeskukset. (Hartšenko 2009, 309-310.)

Aina 1940-luvulta 1980-luvulle Neuvostoliiton perhepolitiikka suuntautui selkeästi monilapsisten perheiden tukemiseen. Vähintään kolmilapsiset perheet saivat esimerkiksi rahallisia, sekä kertaluonteisia että kuukausiluonteisia etuuksia, kuten äitiysavustuksia ja äitiyspäivärahaa, ja heidän kohdallaan lasten päivähoito oli täysin ilmaista. Yli nelilapsiset perheet saivat jopa huomattavan verohelpotuksen, ja avioitumattomat miehet sekä lapsettomat pariskunnat joutuivat päinvastoin maksamaan tuloistaan 6 % lapsettomuusveroa. Lisäksi yli viisi lasta synnyttäneet naiset saivat korotettua eläkettä. (Emt. 311.)

[15] Yksi mielenkiintoinen näkökulma väestön politisoitumiseen onkin maaorjuuden lakkauttaminen, mikä tapahtui suurimassa osassa länsimaita 1700-luvun lopulla ja Venäjällä 1861 (Kirkinen 1986, 239). Vaikka väestö olikin hallinnan alla maaorjuuden aikana, se oli passiivista eli sitä ei tarvinnut hallita aktiivisesti. Voidaan ajatella, että maaorjuuden lakkauttamisen jälkeen jouduttiin keksimään uusia hallinnoinnin muotoja sen kontrolloimiseksi.

Neuvostoliiton aikana tehtiin myös kasvatuksellis-propagandistisia toimia äitiyden ja monilapsisuuden tukemiseksi. Äitiys onkin vuodesta alkaen 1944 saanut julkisen tunnustuksen mitaleiden muodossa, kun esimerkiksi viisi lasta synnyttäneet äidit saivat ”äitiyden mitalin” ja vähintään kymmenen lasta synnyttäneet ja kasvattaneet äidit saivat ”sankari-äiti kunniamerkin”[16] (Emt. 310).

1980-luvulla asiat muuttuivat, kun väestön uusiutuminen hidastui. Tällöin myös yksilapsiset perheet alkoivat saada äitiysavustusta, ja palkallista äitiyslomaa jatkettiin lapsen 1-vuotiaaksi tuloon asti. Lisäksi valtio antoi yrityksille ja organisaatioille luvan antaa vähintään yksilapsisille perheille korottomia lainoja kahdeksaksi vuodeksi, ja ne naiset, joilla oli lapsia, saivat ylimääräisiä vuosilomapäiviä. (Emt. 312.)

Hartšenkon mukaan Neuvostoliiton johto alkoi puhua varsinaisesta väestöpolitiikasta vasta 1970-luvulla. Tällöin huomio kiinnittyi myös väestön muuttoliikkeeseen, kun suurimpien kaupunkien väestönkasvua yritettiin kontrolloida ja työperäinen maahanmuutto lisääntyi. (Hartšenko 2009, 311, 342.) Myös Kvašan mukaan väestöpolitiikan muotoutuminen laajempana politiikanlohkona sijoittuu 1970- ja 1980-lukujen taitteeseen, sillä silloin valtionjohto alkoi käyttää käsitettä *upravlenije*[17], joka tarkoittaa hallinnointia/ohjausta. Tällöin yleistyi ajatus siitä, että valtion on täysin mahdollista ohjata väestön kehitystä mihin tahansa suuntaan väestöön kohdistettujen toimenpiteiden avulla. Näin väestö tuli eksplisiittisesti objektiksi. (Kvaša 1981, 141.)

Neuvostoliiton aikana valtio toimikin väestöllisen kehityksen pääasiallisena ohjaajana. Tällöin valtio takasi terveys-, päiväkoti- ja koulutuspalvelut sekä toimi kohtuullisen elintason turvaajana (Smirnov & Sidorova 2004, 182). Valtion taholta jaettiin esimerkiksi maita ja asuntoja, joita kansalaiset pystyivät jonottamaan saatuaan ammatillisen pätevyyden ja työpaikan (Sidorina 2005, 315-350). Väestön maantieteellistä jakautumista kontrolloitiin työmarkkinoiden avulla: koulutuksen jälkeen valtio antoi määräyksen siitä, mihin vastavalmistunut joutui menemään töihin kahdeksi vuodeksi, minkä jälkeen työpaikkaa pystyi halutessaan vaihtamaan (Skataran 2006, 18). Alueellista eriarvoisuutta yritettiin vähentää

[16] Myös Suomessa on vuodesta 1946 myönnetty äitienpäivänä Suomen Valkoisen Ruusun I luokan mitaleita äideille, jotka ovat ansioituneet esimerkillisinä kasvattajina, tukeneet vanhemmuutta ja toimineet yhteisvastuullisesti (MLL 2008).
[17] ven. управление.

myös tukemalla vähemmän teollistuneen Pohjois- ja Itä- Venäjän asukkaita erilaisten etuuksien (esim. asuntoetuuksien) muodossa (Kvaša 1981, 2-4).

Neuvostoliiton aikaista yhteiskuntapoliittista mallia on kutsuttu paternalistiseksi, jolloin yhteiskunta nähtiin perheenä, jonka isänä toimi valtionjohto. Yhteiskunta oli monessa suhteessa alisteinen isälle, joka määräsi toimintatavat ja normit, joille yhteisön elämä rakentui, sekä valvoi näiden toteuttamista. Käytännössä se tarkoitti sitä, että valtio keskusjohto otti kaiken vastuun väestö- ja sosiaalipoliittisessa ohjaamisessa sekä resurssien uudelleenjaossa. Väestön muutto maan sisä- tai ulkopuolelle työpaikan vaihdoksineen oli tarkasti säädeltyä, eikä yksityisiä koulutus- ja terveydenhoitopalveluita tai sosiaaliturvaa ollut olemassa. Varat tulivat valtion budjetista, paikallisista budjeteista ja valtion omistamilta yrityksiltä. Tänä aikana valtio toimi kohtuullisen elintason, sosiaali- ja terveyspalveluiden, työpaikkojen jne. takaajana, mutta myös kontrolloi lähes kaikkia elämänalueita. (Smirnov & Sidorova 2004; Sidorina 2005.)

4.2 Uusi väestöpolitiikka

1990-luvulla väestöpolitiikan toimintakehykset muuttuivat radikaalisti. Siirtyminen suunnitelmataloudesta markkinatalouteen vaati uudenlaisten rahoitusmekanismien ja toteuttamistapojen kehittämisen. 1990-luvulla tapahtuneet muutokset vaikuttivat väestöpolitiikkaan järjestelmään monin tavoin. Universaalius poistui, ja valtion taholta tuleva tuki alkoi saada marginalistisia piirteitä eli kohdistua enemmän niihin, jotka eivät pystyneet huolehtimaan itsestään (invalidit, ikääntyneet ja lapset). Vaikka kansalaisten valinnanvapaus lisääntyi yksityistämisen seurauksena, suurimmalla osalla ihmisistä ei ollut varaa uusiin maksullisiin palveluihin. 1990-luvun alussa valtio joutui supistamaan budjetteja kaikilta aloilta, ja taloudellinen tehokkuus oli etusijalla. Tällöin väestö-, sosiaali-, koulutus-, ja terveyspolitiikka nähtiin talouspolitiikan osana. (Sidorina 2005, 226-228; Smirnov & Sidorina 2004, 43, 230-231; Hartšenko 2009, 312.)

Siirtymävaiheen aikana keskusjohto delegoi päätösvaltaa paikallistason toimijoille, kuten maakunnille ja kunnille. Tällöin esimerkiksi perhe-, ja sosiaalipolitiikan toteutus oli sidoksissa paikallisiin budjetteihin, mikä syvensi kuilua alueiden välillä, sillä köyhimmät kunnat eivät

pystyneet selviytymään sosiaaliturvan rahoituksesta. (Alexandrova & Struyk 2007, 3; Sidorina 2005, 355). Valtio ei pystynyt maksamaan eläkkeitä tai palkkoja ajoissa, joten verotulojen saamiseksi maksuttomia palveluita vähennettiin ja monet niistä tulivat maksullisiksi. Järjestelmän tehottomuus ja sopeuttamattomuus tuli esille monilla aloilla, esimerkiksi vanha koulutus ei vastannut uusia olosuhteita, ja työttömyys lisääntyi. (Sidorina 2005, 257-258.)

1990-luvulla jouduttiin muun muassa uusimaan eläkejärjestelmä, sosiaali- ja terveysjärjestelmä, uudelleenmäärittelemään minimitoimentulo ja asuntojen luovuttaminen. 1990-luvulla perustettiin uusia valtiollisia sosiaalipoliittisia järjestelmiä: työnantajat velvoitettiin osallistumaan sosiaaliturvan rahoitukseen, perustettiin Eläkerahasto valtiollisia eläkkeitä varten sekä Sosiaaliturvarahasto väliaikaisia työttömyyskorvauksia varten. Yksityistäminen alkoi kaikilla aloilla, ja mahdollisiksi tulivat niin yksityiset eläkkeet kuin vanhainkotipaikat, sairausvakuutukset jne. (Sidorina 2005, 234-236.)

1990-luvulla Venäjän rajojen sisäpuolelle alkoi myös kohdistua laajamittainen maahanmuutto, joka vaati uusia lakeja ja käytänteitä. Vuonna 1992 luotiin maahanmuuttopalvelu, mikä aloitti maahanmuuttajien rekisteröinnin. Vuonna 1993 rekisteröitiin 160 tuhatta maahanmuuttajaa ja vuonna 1997 maahanmuuttajan statuksen omasi 1,15 milj. Venäjällä asuvaa henkilöä. Suurin osa muuttajista tuli entisistä Neuvostotasavalloista. Vuonna 1993 tehtiin myös maahanmuuttolakeja, jotka koskivat maahanmuuttajien asemaa sekä valtion taholta saatavaa avustusta. Nämä olivat suuria muutoksia, sillä aikaisemmin ei ollut varsinaisia maahanmuuttajien asemaa koskevia lakeja. (Jarošinskaja 2007.)

1990-luvulta alkaen on myös panostettu demografisen tutkimuksen kehittämiseen, kuten väestönkehitystä koskevien suunnitelmien laatimiseen. Paikallisia suunnitelmia syntyvyyden lisäämiseksi on tehty heti Neuvostoliiton romahtamisen jälkeen, mutta ensimmäinen maanlaajuinen virallinen Venäjän väestönkehitystä koskeva suunnitelma julkaistiin vasta vuonna 2001. (Hartšenko 2009, 312.)

4.3 2000-luvun väestöpolitiikka

On arveltu että väestöpolitiikan muotoutuminen 2000-luvulla on yhteydessä markkinatalouden kasvuun, kärjistyneisiin sosiaali- ja terveysongelmiin sekä kansainvälisen tiedon ja kokemuksen omaksumiseen kansanterveystyössä (Aarva & Pietilä 2010). Vuonna 2001

Venäjän johto hyväksyi työ- ja sosiaaliministeriön valmisteleman ”Venäjän Federaation Demografisen kehityksen konseptin[18] vuoteen 2015 asti” *(Konzepzija demografitseskogo razvitija Rossijskoi Federatsii na period do 2015).*[19] Tämä oli ensimmäinen virallinen asiakirja, joka sisälsi väestöpolitiikan tavoitteet, periaatteet ja prioriteetit. Konseptissa väestöpolitiikan tärkeimmiksi päämääriksi nimettiin syntyvyyden nousu, perheinstituution vahvistaminen, terveyden parantaminen, eliniän nousu sekä työperäisen maahanmuuton edistäminen. Lisäksi vuonna 2001 muutettiin lakia perheiden tukemisesta, jolloin sosiaalitukia lapsiperheille nostettiin monikertaisiksi.[20] Tukien summat olivat hyvin pieniä, mutta niillä voidaan ajatella olevan symbolinen arvo. (Elizarov 2011b.)

Vuosina 2000-2005 Venäjän Federaation prioriteetit olivat pääasiassa legaalis-hallinnollisten sekä taloudellisten mekanismien uudelleenorganisoimisessa Neuvostoliiton romahtamisen jälkeen, joten demografiset kysymykset jäivät hieman taka-alalle. Näinä vuosina julkisuudessa puhuttiin siitä, että väestöllinen tilanne on huolestuttava, mutta konkreettisia laajoja muutoksia tilanteen parantamiseksi ei tehty.

Valtionjohto nosti demografiset ongelmat prioriteettilistan kärkeen vasta vuonna 2006. Tuolloinen presidentti Vladimir Putin puhui Venäjän demografisesta tilanteesta jokavuotisessa puheessaan ja esitti tilanteeseen ratkaisuvaihtoehtoja. Samana vuonna valtion taholta tehtiin useita toimia ongelmien ratkaisemiseksi, esimerkiksi toisen lapsen synnyttäneet äidit alkoivat saada valtiolta rahallista tukea, jota nimitettiin ”äitiyspääomaksi” *(matirinskij kapital).*[21] Äitiyspääoma on valtion myöntämä rahallinen avustus, johon ovat vuosien 2007- 2017 välisenä aikana oikeutetut vähintään toisen lapsen synnyttäneet tai vähintään toisen lapsen adoptoineet äidit tai isät.[22] Tuen edellytyksenä on se, että niin äiti kuin lapsikin ovat Venäjän kansalaisia. Äitiyspääomaa on myös mahdollista saada kolmannelle tai neljännelle lapselle, mikäli ei ole saanut sitä toista lasta saadessaan. Äitiyspääomaa ei saa mikäli lapsi on kuollut synnytyksessä tai ensimmäisten elinviikkojen aikana tai silloin jos aviopuoliso adoptoi toisen puolison lapsen. (Laki 29.12.2006.)

---

[18] Konsepti (ven. Концепция) voidaan määritellä politiikkaa ohjaavaksi toimintaperiaatteeksi ja näkökulmaksi käsiteltäviin asioihin (Enziklopedija soziologii 2009).
[19] ven. Концепция демографического развития Российской Федерации на период до 2015 года.
[20] Esimerkkinä tukien nostamisesta: lapsen syntymisen tai adoption yhteydessä maksettava kertaluonteinen avustus nousi 1500 ruplasta 4500 ruplaan. Äitiyslomalla olevan äidin tuki nostettiin 200 ruplasta 500 ruplaan (Laki 28.12.2001).
[21] ven. Материнский капитал
[22] Isällä on oikeus saada äitiyspääomaa ainoastaan siinä tapauksessa, että lapsen äiti on joko menehtynyt tai menettänyt huoltajan oikeutensa.

Äitiyspääomaa haetaan oman rekisteröidyn asuinpaikkansa kansaneläkelaitokselta (*Pensionnyj Fond)*[23], ja sen suuruus määräytyy vuosittaisen raha-arvon mukaan. Esimerkiksi vuonna 2007 se oli 250 000 ruplaa, ja vuonna 2011 avustuksen suuruus on 365 700 ruplaa.[24.] Äitiyspääomaa saa siihen asti kunnes lapsi täyttää 3 vuotta, ja sen voi käyttää mm. asuinolosuhteiden parantamiseen (esim. asunnon hankkiminen), äidin työeläkkeen nostamiseen tai alle 25-vuotiaan lapsen koulutukseen, joka tapahtuu Venäjän alueella. (Emt.)

Samana vuonna alkoi lisäksi maanlaajuinen ”Terveys”-projekti (*Zdorovje).*[25] Ohjelmaan kuului synnytysertifikaattien jakaminen kun raskaus on kestänyt 28-30 viikkoa. Sertifikaattiin kuuluu terveysseteleitä, joilla on mahdollista maksaa raskauden aikaisia terveyspalveluita, synnytykseen liittyviä terveysmenoja sekä käyntejä lastenkliinikoilla lapsen ollessa alle yksivuotias. Synnytyssertifikaatin kokonaissuuruus on 10 000 ruplaa, ja se maksetaan valtion budjetista. Ohjelman tarkoituksena on saada terveyspalveluita tarjoavien tahojen kiinnostus heräämään laadukkaiden terveyspalveluiden tarjoamiseksi. (Asetus 1.1.2006.)

Vuonna 2007 väestöpoliittinen keskustelu jatkui edelleen kiivaana, ja 9.11.2007 tuli voimaan uusi väestöpoliittinen konsepti vuoteen 2025 asti *(Konzepzija dem politiki pf na period do 2025 goda).*[26] Konsepti painottaa väestönkasvua ja odotetun eliniän nousua. Tavoitteeseen pääsemiseksi konseptissa tuodaan esille vakaata talouskasvua, väestön hyvinvoinnin lisäämistä, köyhyyden ja tuloerojen pienentämistä, inhimillisten resurssien vahvistamista ja tehokkaan sosiaalisen infrastruktuurin luomista, toimivia asuntomarkkinoita, joustavia työmarkkinoita sekä hygienia- ja terveysolojen parantamista. (Konzepzija 2007.)

Vuosi 2008 nimitettiin ”perheen vuodeksi” (Asetus 14.6.2007). Voidaan ajatella, että nimityksen avulla perhe tuli julkisesti huomioon kohteeksi. Perheen vuonna lisättiin esimerkiksi perhepolitiikkaan liittyvää tutkimusta sekä yhteistyötä valtionjohdon, yksityissektorin sekä kulttuuri- ja urheilutoimijoiden välillä. Perheen vuoden käytännön toteutuksen komiteaan kuuluikin jäseniä monilta eri sektoreilta.

---

[23] ven. Пенсионный фонд.
[24] 25.8.2011 valuuttakurssi oli 1 € = 41,74 ruplaa (RatesFX 2011).
[25] ven. Здоровье.
[26] ven. Концепция демографического развития Российской Федерации на период до 2025 года.

Vuoden tavoitteeksi asetettiin perheinstituution, perhearvojen ja vanhemmuuden arvojen tukeminen. Tällöin propagointi perhearvojen puolesta tapahtui kirjajulkaisujen sekä eri tiedotusvälineissä levitettyjen mainosten avulla. Lisäksi perhearvoja korostavia julisteita sijoitettiin julkisiin tiloihin, talojen seinille, metrotunneleihin jne. Muita toimintoja oli juhlien (nuorten perheiden festivaali), näyttelyiden (lukeva perhe -kirjanäyttely) sekä kilpailujen (”Minun perheeni” -kilpailu, jossa lapset piirtävät, kirjoittavat tai valokuvaavat perhettään) sekä hyväntekeväisyystapahtumien järjestäminen. Perheen vuonna yritettiin lisätä väestön tietoisuutta perheinstituutiosta julkaisemalla erilaisia perhettä koskevia tutkimuksia ja tilastoja. (Emt.)

Vuosina 2009-2011 ei ole tullut voimaan merkittäviä uusia väestöpoliittisia syntyvyyden lisäämiseksi tähtääviä ohjelmia tai asetuksia, vaan aiempien ohjelmien sisällöt on käyty läpi julkisuudessa valtionjohdon taholta ja yritetty toteuttaa vuosina 2000-2008 asetettuja tavoitteita.

5 TEOREETTIS-METODINEN LÄHESTYMISTAPA

Pro graduni teoreettisena viitekehyksenä käytän Michel Foucault'n ajatuksia, joiden kautta yhdistän väestöpolitiikan ja syntyvyyskeskustelut valtaan. Luvun tarkoituksena ei ole perehtyä syvällisesti Foucault'n tuotantoon, vaan ainoastaan hänen hallintaa käsitteleviin teoksiinsa ja julkaistuihin luentoihinsa. Tutkimukseni lähtökohdaksi otankin hänen käsityksensä vallasta tiedon tuottajana, jolloin yhteiskunnallisesti hyväksytyt tosiasiat nähdään konstruoituna ilmiönä. Diskurssianalyysia käytän konkreettisempana metodisena työkaluna jonka avulla tarkastelen Venäjän valtionjohdon luomia konstruktioita.

5.1 Michel Foucault'n valta-analytiikka

Foucault'n mukaan moderneissa yhteiskunnissa valta ei tarkoita useinkaan pysyviä hierarkkisia rakenteita tai väkivaltaista alistamista. Hän korostaakin enemmän sellaista valtaa, joka ei ole kenenkään hallussa, mutta on silti läsnä kaikessa sosiaalisessa toiminnassa ja ihmisten välisissä suhteissa, joten kukaan ei voi olla sen ulkopuolella. Foucault ei samaista valtaa mihinkään tiettyyn instituutioon, vaikkakin näkee, että eri instituutiot määrittävät vallan käyttötapoja ja hyödyntävät sitä. (Foucault 2000, 40-42; Varis 1989, 93.)

Sellainen vallan muoto, johon Foucault kehottaa kiinnittämään huomion, liittyy läheisesti tietoon. Valtaa ei tämän näkemyksen mukaan pidä nähdä rajoittavana, vaan päinvastoin tuottavana, sillä se tuottaa diskursseja, tietoa, subjekteja. (Foucault 2000, 40-42.) Valta on siis yhteydessä siihen, miten puhutaan, mistä puhutaan, ketkä puhuvat ja keitä puhuttu koskee. Vallan tuottavuus ei kuitenkaan rajoitu ainoastaan kielenkäyttöön, sillä jokaisella yhteiskunnalla on omat materiaaliset järjestelmänsä, jotka edistävät tiettyjen diskurssien kohoamista totuuden asemaan, jotka sanktioivat tiettyjä puhumisen tapoja ja kohteita, ja jotka myöntävät joillekin instansseille oikeuden hyväksytyn totuuden sanomiseen (Foucault 1980, 93-131).

Modernia vallankäytön muotoa voidaan kuvata termillä *hallinnallisuus*, joka tarkoittaa tapaa, jolla yksilöiden ja ryhmien käyttäytymistä voidaan ohjata. Kootussa teoksessaan ”Turvallisuus, alue, väestö” Foucault määrittelee hallintaa seuraavalla tavalla:

> Hallinta-sana kattaa hyvin laajan semanttisen alueen, joka viittaa liikkumiseen tilassa, aineelliseen toimeentuloon, ravintoon, yksilölle annettavaan hoivaan tai hänelle luvattavaan pelastukseen sekä myös käskyn toimeenpanoon, hellittämättömään, kiihkeään, aktiiviseen ja aina hyväntahtoiseen määräävään toimenpiteeseen. Se viittaa hallintaan, jota voidaan harjoittaa joko itsen tai toisten yli, ruumista kohtaan, mutta myös sielua ja käytöstä kohtaan. Ja lopuksi se viittaa kaupankäyntiin, yksilöiden väliseen kierron tai vaihdon prosessiin. Joka tapauksessa kaikkien näiden merkitysten kautta ilmenee selkeästi yksi asia: hallinnan kohteena ei koskaan ole valtio, alue tai poliittinen rakenne. Hallinnan kohteena ovat aina ihmiset, yksilöt ja ryhmät. (Foucault 2010, 127.)

Hallinta voidaan käsittää vakiintuneena ja pitkäjänteisenä vallankäyttönä, joka muodostuu silloin kun käytännöt synnyttävät ja ylläpitävät valtasuhteita. (Alhanen 2007, 123-125.) Mikäli hallinnan kohteena on inhimillinen elämä, oli se sitten yksilöllistä tai kollektiivista, voidaan puhua biovallasta. Biovallan nähdään syntyneen kapitalismin alkuaikoina, jolloin tarkoituksena oli ohjata väestön hyvinvointia tuottavuuden ja voiman lisäämiseksi. (Dreyfus & Rabinow 1993, 5-8.) Kaksi merkittävää biovallan muotoa ovat väestön hallinnointi ja ruumiin kurinpito. Väestön hallinnoinnissa vallan kohteena on laji, ja tavoitteena on biologisten prosessien, kuten lisääntymisen säätely, mikä johtaa määrittelemään tietyn sukupuolikäyttäytymisen tavan suotuisaksi. Ruumiin kurinalaistamisessa ruumis muokataan hyödylliseksi instituutioiden avulla, esimerkiksi kouluissa ja armeijassa. Nämä biovallan kaksi muotoa eli väestön säätely ja ruumiin kurinpito ovat johtaneet seksuaalisuuden politisoitumiseen. Tämä on näkynyt seksuaalisuuden linkittymisenä eri elämänalueisiin, kuten talouteen, ja kehotuksina lisätä tai vähentää lisääntymistä. (Foucault 1998, 69-70; Helen 1997, 15-17.)

Biovalta toimiikin hyvänä esimerkkinä siitä, miten tieto ja valta ovat kietoutuneet yhteen; esimerkiksi eri tieteet (kasvatustiede, lääketiede, psykologia jne.) nostavat tiettyjä ”tosiasioita” esille ja määrittelevät niitä, muovaten samalla vallan kohteita. Tällöin biovalta voidaan nähdä tuottavana, normalisoivana ja yksilöivänä. (Foucault 1998, 69-70, 104-107; Helen 1994, 275-277.) Tuottavuus tulee esille pyrkimyksissä muokata inhimillinen elämä palvelemaan yhteiskunnallista ja yksityistä hyvää. Normalisointi on puolestaan normien ja sanktioiden avulla tapahtuvaa elämän säätelyä. Yksilöivyys tulee esille biovallan kyvyssä muokata

normalisoidussa järjestyksessä eläviä yksilösubjekteja, jolloin yksilöt sisäistävät vapaaehtoisesti heille ulkopuolelta annetut roolit ja alkavat käyttäytyä niiden mukaisesti. (Helen 1997, 16-18.) Tiivistäen voidaan sanoa, että biovallan toimintaperiaatteisiin ei kuulu ainoastaan normaaliuden tuottaminen, vaan sen väistämättömänä kääntöpuolena myös epänormaalin tuottaminen ja tunnistaminen sekä sen hoitamiseen tarkoitettujen tekniikoiden kehittäminen.

5.1.1 Väestön hallinnointi

Väestön merkityksestä puhuessaan Foucault korostaa, että väestö on valtion näkökulmasta myönteinen ilmiö ainoastaan silloin, kun se on valtion rikkauden ja vallan perusta. Tähän tarvitaan koneisto, joka varmistaa sen, että väestö käyttäytyy ja työskentelee niin kuin on valtion intressien mukaista. (Emt. 78-79.) Väestöä hallitaan moneuden kautta esim. lakien, koululaitoksen ja armeijan avulla. Foucault'n mukaan hallinnoinnissa lopullinen päämäärä on väestö kokonaisuudessaan, kun taas yksilö toimii välineenä, johtimena tai edellytyksenä jonkin saavuttamiseksi väestön tasolla. (Emt. 37.)

Biovallan muotona väestön hallinnointi eroaa ruumiin kurinpidosta siten, että hallinnoinnissa vaikutetaan tekijöihin, jotka ovat kauempana väestöstä kuin kurinpidossa, mutta joiden tiedetään vaikuttavan väestöön. Tämä tapahtuu pyrkimällä paikantamaan väestöä määrittäviä tekijöitä, kuten kotitalouksien käytössä olevat tulot ja moraaliset arvot, joiden joukosta voidaan löytää muokattavat muuttujat, kuten taloudelliset tarpeet tai mielipiteet. Kun muokattavat muuttujat on määritelty, niihin voidaan pyrkiä vaikuttamaan esimerkiksi koulutuksen, kampanjoiden, taloudellisten yllykkeiden jne. avulla, jolloin pyritään tuottamaan väestön oma intressi eli artikuloimaan kulloinenkin toiminta väestön omien intressien mukaiseksi. Näin väestö on hallinnoinnin kohteena ikään kuin huomaamattaan. (Emt. 82-84.) Väestön asema voidaankin käsittää kaksijakoiseksi. Ensinäkin väestö on kollektiiviobjekti, johon kohdistetaan tietyt toimet tietyn vaikutuksen aikaansaamiseksi. Toiseksi väestö on samanaikaisesti kollektiivisubjekti, sillä sille osoitetaan vaatimukset käyttäytyä tietyllä tavalla. Tällöin sille asetetaan tietyt reunaehdot, mutta samanaikaisesti sille annetaan vapaus ikään kuin toimia mielensä mukaan ja tehdä valintoja. Foucault'n mukaan tämä näennäinen vapaus ei ole kuitenkaan absoluuttista vapautta, vaan hallinnan tekniikka, sillä tämän vapauden sisällä väestön oletetaan kuitenkin toimivan määrätyn suunnan mukaisesti. (Emt. 37, 55-56, 60.)

Yhdeksi tärkeämmäksi biovallan muodoksi Foucault mainitsee turvallisuuden tekniikan. Turvallisuuden tekniikka pyrkii ilmiöiden estämiseen asettamalla yhteiskunnallisesti hyväksyttävät reuna-ehdot. Tässä tekniikassa kyse on ennakoinnista, laskelmista, todennäköisyyksistä sekä riskien ehkäisyn suunnittelusta. Turvallisuuden tekniikassa on kolme muotoa: ensinäkin lainsäädännöllisen järjestelmän avulla jaetaan sallitut ja kielletyt asiat omiin kategorioihinsa, ja niihin liitetään tietyntyyppiset rangaistukset tai palkkiot. Toiseksi kurin järjestelmän avulla yksilöitä rangaistaan, esimerkiksi vankilaan sulkemisella. Lisäksi heitä tarkkaillaan, heidän olemustaan diagnosoidaan ja heidät pyritään parantamaan. Kolmanneksi turvallisuuden tekniikka pyrkii vaikuttamaan tietyllä alueella tapahtumien kulkuun. Kun puhutaan biopolitiikasta, kyse ei ole ainoastaan kurista, vaan väestön käyttäytymiseen pyritään vaikuttamaan välillisesti ja vuorovaikutuksessa manipuloimalla väestön ympäristöä. Turvallisuuden tekniikassa esimerkiksi tilastoidaan rikoksia, lasketaan epäsuotuisan käyttäytymisen kustannuksia, vaikutetaan tilaan kaupunkisuunnittelun avulla, jolloin yritetään mahdollistaa ideoiden, kauppatavaroiden ja ihmisten paras mahdollinen kierto. Näin väestön käyttäytymistä pyritään ennustamaan, toiminta suuntautuu tulevaisuuteen ja hallinnan pohjana toimivat todennäköisyydet. Turvallisuuden tekniikka pyrkii suunnittelemaan ympäristöä poliittisten ja taloudellisten väliintulojen sekä moraalisten esimerkkien avulla, jotka muokkaavat asioiden kulkua sekä väestön fyysistä ja moraalista olemassaoloa. Näin kyse on säätelystä, ei vain rajoituksista. (Emt. 31,35-37, 58-60.)

Turvallisuuden tekniikka ei kuitenkaan toimi yksin, vaan niin että oikeudellinen ja kurin tekniikka mahdollistavat turvallisuuden tekniikan. Näin turvallisuus tietyllä tapaa yhdistää lain ja kurin vanhat rakenteet ja saa ne toimimaan turvallisuuden tekniikan lisäksi. Nämä tekniikat eivät kuitenkaan ole hierakisessa suhteessa keskenään, eikä kyse ole historiallisesta muuttuvuudesta, vaan kaikki tekniikat toimivat päällekkäin. (Emt.22-27, 37.)

5.2 Diskurssi

Foucault’laisesta näkökulmasta on mielekästä tarkastella valtaa diskurssien kautta. On kuitenkin vaikeaa määritellä yksiselitteisesti, mitä diskurssilla tarkoitetaan, sillä eri tutkijat määrittelevät käsitteen hieman eri tavoin. Tarkkaa ja yleisesti hyväksyttyä diskurssin

määritelmää ei ole, mutta yleisesti ottaen sillä tarkoitetaan kielenkäyttöä. Kiinnostuksen kohteena yleensä onkin joko kielenkäyttö prosessina tai kielenkäytön tuotos seurauksineet.

Diskurssilla voidaan suppeassa merkityksessä tarkoittaa yksittäistä keskustelua tai tekstiä. Laajassa merkityksessä termillä voidaan tarkoittaa moniulotteista kommunikaatiotapahtumaa, joka tapahtuu puhujan, kuuntelijan, tarkkailijan jne. välillä tietyssä kontekstissa. Lisäksi sillä voidaan viitata tietyn alan genreen (esim. lääketieteellinen diskurssi), tai tiettyyn kulttuuriin ja historialliseen aikakauteen (esim. kommunistinen diskurssi). (Van Dijk 1998, 2-25.) Foucault määrittelee diskurssin joukoksi anonyymejä tietyssä ajassa ja paikassa muodostuneita sääntöjä, jotka määrittelevät, mitkä asiat päätyvät puheen kohteeksi ja miten niistä puhutaan. Tällöin diskurssilla ei tarkoiteta ainoastaan kielenkäyttöä, vaan siihen sisältyy myös kielenkäytön sosiaalinen aspekti. (Foucault 1989, 25, 117.) Diskurssianalyysille olennainen käsitteen käyttötapa on se, että diskurssit käsitetään puhuntatavoiksi, jotka tuottavat, ylläpitävät ja uusintavat käsityksiämme maailmasta. Diskurssit eivät kuitenkaan synny tyhjiössä, vaan ovat aina jonkin tahon artikuloimia. Näin kielenkäyttöä ja tekstejä ei nähdä todellisuutta objektiivisesti kuvaavina, vaan itse sosiaalisen todellisuuden tuotteina. (Fairclough 1997, 76). Diskurssianalyyttisesti orientoitunut tutkija ei siis yritä etsiä tapahtumien syitä, vaan on kiinnostunut niistä merkityksistä ja tulkinnoista, joita diskursseja tuottavat tahot luovat.

Kuten jo aiemmin mainitsin, Foucault’n mukaan valta ja tieto ovat sidoksissa toisiinsa, ja tietoa tuotetaan sekä välitetään diskurssien kautta. Näin kulloinkin vallitseva tieto ohjaa ajatteluamme ja toimintaamme. Diskurssien avulla voidaan muokata ihmisten käsityksiä, saada heidät sisäistämään jokin asia ja saada heidät käyttäytymään tietyllä tavalla, jolloin valta realisoituu diskurssien kautta. Lisäksi diskurssit sulkevat pois tiettyjä toimintamahdollisuuksia ja asettavat toiminnan rajoituksia. Diskurssit tuovat myös asiat esille tiettyjen sosiaalisten käytäntöjen kautta, jolloin tärkeällä sijalla ovat diskursseja tuottavat henkilöt ja instituutiot. (Foucault 1998, 30, 50-51.)

Tutkimuksessani määrittelen diskurssin representaation muodoksi. Representaatio voidaan määritellä jonkin sosiaalisen käytännön esittämiseksi tietystä perspektiivistä. Etuliite *re* tuo esiin sen, että objektit, joihin viitataan kielellisten keinojen avulla, eivät ole välittömästi esillä, vaan ne ovat jonkin tahon esittämiä. (Ks. esim. Lehtonen 1996, 45.) Kun diskurssi on määritelty konkreettisesti representaation muodoksi, eri diskursseja voidaan nimetä, jotta

voitaisiin osoittaa niiden näkökulmia ja keskinäisiä eroja. Taustalla on ajatus siitä, että sama ilmiö voidaan esittää eri diskursseissa eri tavoin. (Fairclough 1997, 77.) Näen, että tutkimuksessani käyttämä määritelmä on samassa linjassa Foucault'n määritelmän kanssa, sillä hänen mukaansa diskursseissa ilmiöt esitetään tietyssä valossa muodostaen sellaisia tiedon rakenteita, joiden kautta ihmiset toimivat (Foucault 1989, 107). Tulkitsen hänen määritelmäänsä niin, että hän näkee diskurssit representaatioina, joilla on sosiaalisia seurauksia.

5.3 Diskurssianalyysi

Diskurssianalyysin taustaoletuksena on se, että kielellisillä valinnoilla on suurta merkitystä, sillä niiden avulla konstruoidaan merkityksiä. Tekstien ajatellaan rakentavan, ylläpitävän ja muuttavan sosiaalisia identitettejä, sosiaalisia suhteita ja käsityksiä maailmasta. (Fairclough 1997, 76; 1995, 28-36.) Kun analysoidaan diskursseja, syytä onkin kiinnittää huomiota tekstin tuotannossa tehtyihin valintoihin: mitä tekstiin on sisällytetty, mitä siitä puuttuu, mistä puhutaan ja mistä ei, mistä puhutaan suoraan tai epäsuorasti, mistä puhutaan konkreettisella ja mistä abstraktilla tasolla, mitkä asiat esitetään ensisijaisina ja mitkä toissijaisina jne. (Fairclough 1997, 31, 40; 2003, 135-155). Diskurssianalyysi sisältää ei ainoastaan eksplisiittisten, vaan myös implisiittisten merkitysten tarkastelun. Näin ollen siinä voidaan analysoida epäsuoriakin merkityksiä. (Vanhala-Aniszewski 2006, 11.)

Tärkeällä sijalla diskurssianalyysissa on kontekstin huomionotto, sillä diskurssien merkitys voi muuttua radikaalisti ajassa ja paikassa. Diskurssianalyysin konteksti voi tarkoittaa tekstin sanojen tai lauseiden välisiä yhteyksiä, tekstin tuottajan ja vastaanottajan suhteita tai laajempaa tutkimuksen kulttuuris-historiallista taustaa (Jokinen & Juhila 2006, 56.) Tutkimuksessani pyrin ottamaan diskurssien kontekstin huomioon tarkastelemalla aineiston laajempia yhteyksiä, tekstin tuottajien positioita ja sekä Venäjän väestökehityksen ja väestöpolitiikan taustoja pitkältä aikaväliltä.

Sosiaaliset merkitykset eivät yleensä synny tyhjiössä, vaan suhteessa aiempiin merkityksiin. Sama koskee tekstejä, joissa on viittauksia toisiin teksteihin. Tätä kutsutaan intertekstuaalisuudeksi. Myös lukija on intertekstuaalisuuden vaikutusvallassa, sillä hän lukee

ja tulkitsee tekstejä aikaisemman tietämyksensä ohjaamana, mikä on hyvä ottaa tutkimuksessa huomioon. (Vuori 2001, 91.)

5.4 Teoreettisen valinnan perustelu

Foucault'n ajatukset hallinnasta ja diskurssianalyysi sopivat hyvin valtionjohdon väestöpoliittisten keskustelujen analysointiin. Ensinäkin siksi, että näissä keskusteluissa väestöpolitiikka profiloituu syntyvyyden lisäämiseen, jonka voidaan ajatella kuuluvan sille elämänalueelle, joka on biovallan kohteena. Toiseksi aineistoni kielenkäyttö ja konkreettiset väestöpoliittiset toimet ovat tiukasti sidoksissa toisiinsa, sillä puheissa esitellään ja pyritään legitimoimaan väestöpoliittisia toimia. Tällöin biovallan kohteena voidaan ajatella olevan venäläiset, koska näillä keskustelun keskiössä olevilla toimilla vaikutetaan heidän elämäänsä konkreettisella tasolla.

Lisäksi näen, että aineistoani on mielekästä lähestyä nimenomaan diskurssianalyyttisesti, sillä aineistossa tuodaan tietystä näkökulmasta tiettyjä asioita keskiöön jättäen taas toiset piiloon, kannustetaan tietynlaiseen sukupuolikäyttäytymiseen ja propagoidaan tiettyjen arvojen ja elämäntavan puolesta. Ihmisiä ei varsinaisesti pakoteta mihinkään, mutta heitä ohjataan tiettyyn suuntaan, joten keskustelussa syntyneet määritelmät ja merkitykset voivat vaikuttaa siihen, miten ihmiset suhtautuvat näihin asioihin.

Tutkimukseni analyysiosiossa pyrinkin analysoimaan väestöpoliittisia konstruktioita, niiden pohjalla olevia ennakko-oletuksia ja luonnollisuuksia sekä kulttuurisia itsestäänselvyyksiä, mikä voi edesauttaa yhteiskunnallista kriittistä keskustelua. Analyysin edetessä tarkoituksenani on tunnistaa ja nimetä niitä vahvoja diskursseja, jotka nousevat aineistosta. Tavoitteenani on analysoida, mitkä diskurssit nousevat vallitseviksi ja toistuvat aineistossa, mikä niiden sisältö on, kuka sen määrittelee, mitä merkityksiä siitä syntyy, minkälaisiin positioihin käsitellyt asiat ja subjektit asetetaan sekä mitä mahdollisia seurauksia näillä diskursseilla voi olla. Analyysini pääpainon määrittävät tutkimuskysymykseni, jotka myös osaltaan rajaavat tutkimustani, mutta olen avomielinen myös muita aineistoanalyysissa nousevia teemoja kohtaan.

5.5 Tutkijan positio

Juhilan mukaan diskurssianalyysia tehdessä tutkijan on muistettava, että myös hän omilla tulkinnoillaan muokkaa sosiaalista todellisuutta (Juhila 2006, 201). Tällöin tutkimustyönkin voidaan ajatella olevan eräänlaista vallankäyttöä, sillä tutkimustulokset muokkaavat kuvaamiaan objekteja antaen niille merkityksiä. Lisäksi vaikka tutkija yrittää paljastaa diskurssien takana piileviä ideologioita, hän ei ole itsekään irrallinen omista ennakko-oletuksistaan ja henkilökohtaisista intresseistään. Diskurssianalyysin luotettavuutta voi kuitenkin parantaa ensinnäkin itsereflektion eli omien taustaoletusten ja tavoitteiden esiin tuomisen avulla, sekä toisaalta perustelemalla tulkintansa ja esittelemällä aineisto-otteitansa. (Pietikäinen 2000, 203.)

Oma asemani tutkijana tässä tutkimuksessa on hyvin monimuotoinen. Olen 27-vuotias nainen ja siksi myös potentiaalinen synnyttäjä, omaan venäläiset sukujuuret, venäjän kieli on äidinkieleni ja minulla on korkeakoulututkinto venäjän kielestä ja kulttuurista. Edellä mainitut seikat ovat vaikuttaneet tutkimuksen tekemiseen. Pidän samoin mielessä sen, että tutkin Venäjän väestöpolitiikkaa suomalaisen kulttuurin tarjoamasta perspektiivistä käsin, ja että tulkintojani väestöpolitiikasta värittää oma elämishistoriani ja opiskelutaustani. Analyysia tehdessäni olen ottanut huomioon myös sen, että venäläisessä yhteiskunnassa vallitsevat yleisesti ottaen perinteisemmät perhearvot ja sukupuoliroolit. Työssäni tutkijan reflektoiva ajattelu on tullut esille mm. siinä, että olen monipuolisesti käsitellyt väestöpolitiikan käsitettä sekä Venäjän väestökehityksen ja politiikan historiaa. Taustaosiossa olen käyttänyt niin venäläisiä kuin länsimaisia lähteitä. Lukuni teoreettis-metodisessa osassa olen osoittanut olevani perehtynyt valta-analyyttisesti värittyneeseen diskurssitutkimukseen. Lisäksi olen edellisessä luvussa perustellut teoreettisen valintani.

6 AINEISTO JA TUTKIMUSKYSYMYKSET

6.1 Aineiston kuvaus

Analysoimani materiaali koostuu Venäjän valtionjohdon taholta julkisesti esitetyistä puheista ja ohjelmista vuosina 2000-2011. Näissä esityksissä kuvataan yleensä Venäjän nykyistä tilaa, sekä esitetään toimintaehdotuksia ja tavoitteita. Keskityn tutkimuksessani valtionjohdon esityksiin, koska nimenomaan valtionhallinnolla voidaan ajatella olevan suurin asema syntyvyyskeskustelun esiintuojana ja muokkaajana, sillä Venäjällä ei ole vahvaa kansalaiskeskustelukulttuuria, ja suurin osa mediasta on valtion hallinnassa. Valtionjohto toimii useimmiten myös väestöpoliittisten muutosten alkuunpanijana lainsäädännön tasolla, mikä tekee sen esitysten tutkimisen relevantiksi.

Olen valinnut tarkasteltavakseni ajanjakson 2000-2010, koska noina vuosina käydyt keskustelut ilmentävät hyvin väestöpoliittisen ilmapiirin muutosta, josta jo edellä kerroin. Aineiston jakaantumisessa on nähtävissä se, miten syntyvyyden väheneminen on tuotu vähitellen julkisuuteen 2000-luvun alusta lähtien, mutta erityisesti vuodesta 2006 alkaen aihe on ollut enemmän pinnalla, jolloin se on päässyt jopa kansallisten prioriteettien joukkoon. Suurimman osan aineistoni sisältöön on ollut vaikuttamassa vuosina 2000-2008 Venäjän presidenttinä ollut Vladimir Putin. Vuoden 2008 jälkeen jokavuotisen puheen on pitänyt Venäjän nykyinen presidentti Dimitri Medvedev. Nämä kaksi poliitikkoa ovat olleet samoilla linjoilla demografisten ohjelmien suhteen, ja Medvedev on jatkanut Putinin alulle laittamia demografisia linjauksia. Olen kerännyt aineistoni Venäjän federaation virallisilta internet-sivuilta, joilla julkaistaan kaikki Venäjän sisä- ja ulkopolitiikkaa koskevat lakiasetukset, poliittiset linjaukset, sekä valtionjohdon puheet (www.kremlin.ru).

Aineiston rajaus ei ollut helppo ja ongelmaton, sillä esimerkiksi Venäjän presidentin vuosittaiset esitykset Venäjän Federaation liittokokoukselle eivät käsitelleet ainoastaan väestöpoliittisia kysymyksiä, vaan myös muita politiikan lohkoja. Toisena haasteena oli se, että terveyspoliittiset ja maahanmuuttokysymykset ovat yhtäältä osana väestöpolitiikkaa, minkä vuoksi oli vaikeaa olla käsittelemättä niitä syntyvyyskeskustelujen yhteydessä.

Loppujen lopuksi tulin kuitenkin siihen lopputulokseen, että ne ovat omia laajempia asiakokonaisuuksiaan, joten yritin analyysissäni pysytellä ainoastaan syntyvyyttä käsittelevissä asiakirjoissa ja teemoissa, vaikkakin paikoin sivuan myös muita väestöpolitiikkaan kuuluvia teemoja.

Aineistoni koostuu:

1) Venäjän presidenttien vuosina 2000-2010 Venäjän Federaation liittokokoukselle pitämistä esityksistä, joita on yhteensä 10 ja jotka ovat pituudeltaan 15-25 sivua. Venäjän presidentin vuosittainen esitys Venäjän Federaation liittokokoukselle *(Poslanije Prezidenta Rossii Federalnomu Sobraniju Rossijskoi Federazii)*[27] määritellään ohjelmalliseksi poliittis-oikeudelliseksi asiakirjaksi, jossa esitellään valtiopäämiehen näkemyksiä Venäjän strategisesta kehityksestä lyhyellä aikavälillä. Vuosittainen esitys vakiinnutettiin vuonna 1993 ja sen tarkoituksena oli lisätä poliittista läpinäkyvyyttä sekä demokratiaa. Tämä asiakirja sisältää poliittisia, taloudellisia ja ideologisia näkemyksiä koskien maan sisä- ja ulkopolitiikkaa, sekä myös konkreettisia ehdotuksia, jotka koskevat parlamentin lainsäädännöllistä työskentelyä. Tällä asiakirjalla ei ole tosiasiallista lainsäädännöllistä voimaa. Se on enemmänkin poliittinen ja ohjelmallinen asiakirja, joka on osoitettu kaikille viranomaistahoille ja yleisesti venäläiselle yhteiskunnalle. Asiakirja sisältää kunkin vuoden tärkeimmät poliittiset kehitysehdotukset, joiden pohjalta liittokokouksen jaostot tekevät uusia lakiasetuksia ja kehittävät konkreettisia keinoja toteuttaakseen presidentin esille tuomia tavoitteita. Presidentin esitys näytetään suorana lähetyksenä ja julkaistaan translitteroituna versiona presidentin virallisilla internet-sivuilla sekä lehdistössä. (Ozegov & Svedova 2004, 568; ESEP 2005; Poslanije 2007.)

2) Kahdesta väestöpoliittisesta konseptista koskien Venäjän Federaation kehitystä: vuonna 2001 julkaistu konsepti vuoteen 2015 asti ja vuonna 2007 julkaistu konsepti vuoteen 2025 asti. Nämä konseptit ovat pituudeltaan 8 ja 25 sivua. Väestöpoliittiset konseptit koskien Venäjän Federaation kehitystä *(Konzepzija demografitzeskogo razvitija Rossijskoi Federazii)*[28] sisältävät väestöpolitiikkaa ohjaavia toimintaperiaatteita. Konseptissa se määritellään suuntaviivoja antavaksi dokumentiksi ratkaistaessa väestöpoliittisia kysymyksiä niin valtiollisella kuin paikallisellakin tasolla. Lisäksi se sisältää näkemyksiä, periaatteita ja prioriteetteja, joiden avulla pyritään ohjaamaan demografisia prosesseja. Dokumentissa

[27] ven. Послание Президента Федеральному Собранию.
[28] ven. Концепция демографического развития Российской Федерации.

kuvaillaan nykyistä väestöpoliittista tilannetta, siihen johtaneita syitä sekä määritellään toiminnot tilanteen parantamiseksi. (Konzeptzija 2001, 2007; Ozegov & Svedova 2004, 293.)

3) Venäjän demografisen kehityksen kansallisesta ohjelmasta vuoteen 2015 asti, joka on julkaistu vuonna 2006 ja jonka pituus on 66 sivua. Venäjän demografisen kehityksen kansallinen ohjelma**.** *(Nazionalnaja programma demografitzeskogo rasvitija Rossii.)*[29] on asiakirja, joka sisältää sekä demografisen kehityksen periaatteita että konkreettisia tavoitteita ja toimia niiden saavuttamiseen. Ja tämän lisäksi siihen kuuluvat niin ajankäytön ja budjetin suunnitelmat kuin toteutuneet ja suunnitellut lainmuutoksetkin. Tämä asiakirja on tehty presidentin vuosittaisen esityksen sekä väestöpoliittisen konseptin pohjalta, ja se on laillisesti sitova. (Nazionalnaja programma 2006.)

6.2 Tutkimuskysymykset ja analyysin eteneminen

Kuten jo edellisessä luvussa kerroin, analyysini teoreettisena viitekehyksenä käytän Michel Foucault'n ajatuksia, joiden kautta yhdistän väestöpolitiikan ja syntyvyyskeskustelut valtaan. Konkreettisempana aineistoanalyysimenetelmänä käytän diskurssianalyysia.

Tutkimuskysymykseni ovat:

- Miten väestöllistä tilannetta representoidaan, eli miten lasten alhaista syntyvyyttä ja toisaalta kansainvälisesti verrattuna alhaista elinikää esitetään ja miten siitä puhutaan?
- Mitkä seikat nähdään olevan näiden ongelmien taustalla?
- Mitä keinoja esitetään näiden ongelmien ratkaisemiseksi?
- Miten näitä keinoja perustellaan?

Olen nimennyt jokaisen diskurssin erikseen pystyäkseni määrittelemään mistä eri näkökulmista väestöpolitiikasta puhutaan. On selvää, että useampi diskurssi on päällekkäinen ja limittäinen mutta diskurssien eritteleminen toisistaan on luonut analyysiini selkeyttä ja mahdollistanut syvällisemmän kielellisen sekä teoreettisen analyysin. Diskurssien erittely on lisäksi auttanut laajemman kokonaiskuvan rakentamista, kun analyysin edetessä olen saanut koottua kaikki väestöpolitiikan palaset yhteen.

[29] Национальная программа демографического развития России.

Valtionjohdon puheita tarkasteltaessa on otettava huomioon niiden reunaehdot. Puheet ja jopa haastattelut ovat todennäköisesti etukäteen valmisteltuja, ja niiden kieli on hyvin formaalia. Toisaalta puheiden kieli on hyvin monitasoista, ja samassa puheessa saatetaan puhutella hallitusta, kansalaisia ja sukupuolia erikseen ja erityylisellä kielenkäytöllä, mikä tekee sen analyysista sekä haastavaa että hedelmällistä.

Analyysini edetessä olen erotellut tietyt havainnollistavat tekstinpätkät, jotka olen kääntänyt venäjän kielestä suomen kielelle. Olen numeroinut eri tekstinotteet ja muuttanut niiden fonttia työn luettavuuden lisäämiseksi.

7 VÄESTÖPOLIITTISET DISKURSSIT

Tarkastelen työssäni väestöpoliittisia diskursseja eli niitä tapoja, joilla väestöllistä tilannetta käsitellään ja tehdään ymmärrettäväksi. On olemassa moninaisia diskursseja, jotka voivat olla ristiriidassa nimeämiäni diskurssien kanssa. Venäjän valtionjohdon diskurssit ovat kuitenkin kohonneet hallitsevaan asemaan; ne on luotu ja niitä ylläpidetään menestyksellisesti valtionjohdon intressien mukaisesti. Näen että tämän vuoksi nimenomaan niitä on mielekästä tutkia. Ensinnäkin valtionjohdolla on sen aseman tuomaa valtaa määritellä, miten väestöllisestä tilanteesta puhutaan, ja keinot tuottaa tietoa. Toiseksi näillä diskursseilla on laaja levinneisyys. Kolmanneksi tekstit ovat yhteydessä konkreettisiin väestöpoliittisiin toimiin, ja valtionjohdolla on taloudellisia resursseja panna käytäntöön diskursseissa tärkeiksi katsomiaan uudistuksia, mikä myös vahvistaa diskurssien asemaa. Neljänneksi diskurssien avulla pyritään luomaan ajattelutapoja oikeanlaisesta käyttäytymisestä, minkä on mahdollista johtaa siihen, että väestöpoliittisten toimenpiteiden kohteena olevat venäläiset, erityisesti naiset, sisäistävät heille tarjotut positiot, ajattelutavat ja käytösmallit, mikä uusintaa hallitsevia diskursseja.

7.1 Vakavan ongelman diskurssi

Vakavan ongelman diskurssissa väestötilannetta lähestytään ongelmalähtöisesti ja väestön väheneminen määritellään vakavaksi ongelmaksi, jonka esitetään olevan objektiivisesti todennettavissa, jonka syyt ovat eriteltävissä ja jonka seuraukset ovat ennustettavissa. Aineistossa väestön vähenemistä kuvataankin käsitteillä kuten: *nyky-Venäjän vakavin ongelma, avainongelma, ensisijainen ongelma, kriisi, kriittinen tilanne.*

Huomattava seikka on, että vuosina 2000–2005 ”demografisesta ongelmasta” puhuttiin ainoastaan muiden vakavien ongelmien joukossa, joita olivat taloudellisen ja hallinnollisen järjestelmän vakauttaminen sekä talouskasvu. Tällöin demografisen tilanteen ratkaiseminen ei ollut ensisijalla, eikä tilanteen ratkaisemiseen tähtääviä toimia juurikaan esitelty, vaan ainoastaan todettiin, että ongelma on olemassa:

(1) Tänä päivänä demografinen tilanne on yksi huolestuttavimmista (Poslanije 2000).

(2) Yksi vakavimmista maamme uhkista on demografinen lama[30] *(Poslanije 2003).*
(3) Vielä yksi kansallinen ongelma – se on alhainen syntyvyys (Poslanije 2005).

Ennen vuotta 2006 ei tehty konkreettisia väestöpoliittisia asetuksia tai toteutettu väestöpoliittisia toimia, vaan keskustelua ikään kuin vasta viriteltiin. Väestön väheneminen oli siis tiedossa, mutta se jäi muiden poliittisten prioriteettien varjoon. Tätä voidaan pitää jonkinlaisena merkkinä siitä, että väestökysymyksistä tuli vakavia silloin, kun ne tuotiin julkisuuteen ja ne esitettiin vakavina ja tärkeinä. Vuosi 2006 olikin ratkaiseva Venäjän väestöpolitiikan muotoutumisen kannalta. Tällöin demografinen tilanne asetettiin etusijalle:

(4) Ja nyt nyky-Venäjän akuuteimmasta ongelmasta – demografiasta (Poslanije 2006).
(5) Avainongelma, joka koskettaa koko maata (Poslanije 2006).

Presidentin puheissa demografinen tilanne määritellään ongelmaksi, joka on vaikea ja koskettaa koko maata. Venäjänkielinen käsite ”ongelma” (*problema*)[31] on peräisin kreikkalaisesta sanasta *problema*, joka tarkoittaa vaikeaa tilannetta, joka vaatii toimia (FE 2011). Kun demografinen tilanne määritellään ongelmaksi, se vaikuttaa ainakin periaatteessa ratkaistavissa olevalta, jolloin se on myös mahdollista ottaa haltuun hallinnollisin menetelmin. Ongelma ei toisin sanoen ole mikään paradoksi tai mysteeri, jolle ei lähtökohtaisesti välttämättä edes löydy ratkaisua. Ongelman vakavuutta korostetaan käyttämällä erilaisia adjektiiveja, kuten vaikea ja akuutti. Näin käsitteiden avulla luodaan kollektiivista kriisitietoisuutta, sillä ongelman esitetään koskevan *koko maata* ja *nyky-Venäjää*, eikä ainoastaan jotain tiettyä väestönosaa.

7.1.1 Ongelman faktuaalistaminen

Seuraavaksi käsittelen vakavan ongelman diskurssissa käytettyjä faktuaalistamisstrategioita eli niitä kielellisiä keinoja, joilla ongelma pyritään saamaan näyttämään todelliselta ja itsestään selvältä (esim. Juhila 2004, 152). Ongelman vakavuus yritetään osoittaa ensinnäkin tilastollisten tietojen avulla:

(6) Vuosien 1992-2000 aikana väestö väheni Venäjän Federaation 65 alueellisessa yksikössä 89:stä. Luonnollista väestönkasvua oli rekisteröity vuonna 2000 ainoastaan 15 alueellisessa

[30] Venäjänkielinen sana *упадок* voidaan kääntää suomen kielelle lamaksi, lamaannukseksi tai rappioksi (Kuusinen & Ollikainen 1997).
Käytän merkkiä (---) silloin kun tekstiotteen välistä puuttuu tekstiä.
[31] ven. прблема

> *yksikössä, joihin kuuluivat ne Venäjän Federaation yksiköt, jotka sijaitsevat maan itäosissa ja Pohjois- Kaukasiassa. (---) Vuonna 1999 kuolleiden määrä ylitti syntyneiden määrän 930 tuhannella henkilöllä. Depopulaatio – kuolleiden lukumäärä ylittää pysyvästi syntyneiden lukumäärän – on koskettanut eri voimakkuudella koko Venäjän Federaation aluetta ja kaikkia etnisiä ryhmiä. Yksi depopulaation syistä on alhainen syntyvyys. Vuonna 2000 syntyi 1267 tuhatta ihmistä, mikä on 722 tuhatta tai 1,6 kertaa vähemmän kuin vuonna 1990. Syntyvyyden aleneminen alkoi 1960-luvulla. Nykyiset syntyvyysluvut ovat kaksi kertaa pienemmät kuin on tarpeen sukupolvien uusiutumiseksi: keskimääräinen syntyvyysluku naista kohden on 1,2, kun väestön uusiutumiseen tarvittaisiin 2,15.* (Konsepzija 2001.)

Tilastotietojen avulla informaatio vaikuttaa luotettavammalta ja sitä voidaan käyttää ongelman vakavuuden perustelemiseen. Numeerisesti käsitettynä väestö ei koostu äideistä, aviopuolisoista ja lapsista, vaan ongelma etäännytetään yksittäisestä kansalaisesta, jolloin siitä tehdään objekti, jota voidaan katsella ikään kuin ulkopuolelta täysin rationaalisesti ja objektiivisesti olemassa olevana faktana. Näin tieto vaikuttaa puolueettomalta ja mahdottomalta horjuttaa, vaikkakaan teksteissä ei ole lähdeviitteitä siitä, mistä tilastotieto on saatu. Voidaan ajatella, että tilastojen alkuperän esittämistä ei tarvita, sillä puhujan legitimiteetti rakentuu jo hänen asemansa puolesta.

Toisena faktuaalistamisstrategiana käytetään auktoriteetteihin viittaamista:

> *(7) Ja jos uskotaan ennusteita, ennusteethan perustuvat todelliseen työhön, todelliseen työhön, jota tekevät sellaiset ihmiset, jotka ymmärtävät asiaa hyvin, ovat omistaneet asialle koko elämänsä, jo 15 vuoden päästä venäläisiä voi olla 22 miljoonaa ihmistä vähemmän. (Poslanije 2000.)*

Auktoriteetteihin viitataan aineistossani hyvin epämääräisesti eli auktoriteetteja ei kategorisoida tai nimetä selkeästi, mutta viittauksilla pyritään oikeuttamaan itsestään selvästi tutkijoiden tietämys demografisista ennusteista. Taustalla on nähtävissä ajatus siitä, että kun mielipide tulee yleisesti arvostetulta taholta, se on helpompi hyväksyä sellaisenaan kuin maallikon väite (Jokinen 2006, 135). Osa totuuden määrittelyvallasta vaikuttaisi kuitenkin olevan Venäjän valtionjohdolla, sillä he valitsevat henkilöt, jotka hyväksytään asiantuntijoiksi ja joiden tutkimuksia esitetään demografisten ohjelmien pohjana. Kun esitetyn väitteen tueksi saadaan tiedollinen auktoriteetti, ei väite väestön vähenemisestä ole enää pelkkä subjektiivinen uskomus, vaan objektiivinen fakta. Tällöin Venäjän valtionjohto näyttäytyy neutraalina toimijana, joka haluaa pyyteettömästi jakaa puolueetonta tietoa.

Vaikka tilastotietoja käytetään aineistossani runsaasti, ja demografinen tilanne etäännytetään yksittäisistä ruumiista, väestölliset ongelmat tuodaan samanaikaisesti lähelle ihmisiä ja niistä tehdään jokaisen henkilökohtainen asia käyttämällä me-muotoa ja puhumalla *meidän maamme ongelmista* ja *meidän maamme* asukkaiden vähenemisestä, mitä voidaan pitää kolmantena faktuaalistamisstrategiana:

(8) Meitä, Venäjän kansalaisia on vuosi vuodelta yhä vähemmän ja vähemmän. Jo muutaman vuoden ajan maan väestö on vähentynyt vuosittain 750 tuhannella hengellä (Poslanije 2000).

(9) Te tiedätte, että keskimäärin meidän maamme asukkaiden luku tulee pienemmäksi melkein 700 tuhannella henkilöllä (Poslanije 2006).

Kun syntyvyyden väheneminen nimetään *meidän ongelmaksemme*, joka koskettaa *meidän maatamme*, *meidän kansaamme* se lähentää puhujaa ja yleisöä näyttäytyen jokaista yksilöä koskevana asiana. Zernavkajan mukaan venäjän kielisissä virallisissa teksteissä me-muotoa käytetään positiivisen imagon luomisen keinona, jolloin myös luodaan positiivinen kontakti lukijaan. Näin lukija ja puhuja lukeutuvat samaan ryhmään (Zernjavskaja 2006, 49-52). Me-muodon käyttö luokin kuvitelman valtiojohdosta ja kansasta, joilla on yhteisiä intressejä häivyttäen samalla ryhmään kuuluvien yksilöiden mahdollisia erimielisyyksiä sekä kansan ja valtionjohdon hierarkkisen suhteen. Tekemällä ongelmasta kaikille yhteinen annetaan ihmisille samalla subjektipositio, jolloin ihmiset sijoitetaan käytössä olevan diskurssin sanelemaan asemaan, eli meidän, Venäjän kansalaisten joukkoon. Näin yksilöiden esitetään jakavan jotakin yhteistä, eli vakavan väestöllisen ongelman. Väestön väheneminen näyttäytyykin samanaikaisesti sekä yksilöllisenä että kollektiivisena ongelmana: jos yksittäinen äiti ei synnytä tarpeeksi lapsia, kaikkien Venäjän kansalaisten määrä vähenee. Ongelman kollektiivisuus voi samanaikaisesti sekä aiheuttaa huolta omasta tai jälkeläisten tulevaisuudesta että herättää solidaarisuuden tunteita muita samaan ryhmään kuuluvia kohtaan. Tunteisiin vetoamista ei voida pitää puhtaasti kielellisenä keinona, mutta silloin kun vastaanottaja on tunteellisessa tilassa, on mahdollista, että hän ei kykene rationaaliseen ja kriittiseen ajatteluun ja hänen on helpompi hyväksyä sanottu sellaisenaan (Kaakkuri-Knuuttila 2004, 161).

7.1.2 Ongelman syiden esittely

Kaikki tutkimani tekstit alkavat ongelman toteamisella, jonka jälkeen esitetään ongelman taustalla olevat syyt. Ensinnäkin syiksi esitetään kaupungistumista, modernisaatiota, sekä perhemallien muutosta:

(10) *Syntyvyyttä Venäjän Federaatiossa määrittää vähälapsisuuden (1-2 lasta) massaleviäminen, syntyvyyden mittareiden antamien tulosten läheneminen kaupunki- ja maalaisväestön välillä, ensimmäisen lapsen syntymän lykkääminen ja avioliiton ulkopuolisen syntyvyyden osuuden kasvu (Konzepzija 2001).*

Toiseksi taloudellisten resurssien puutteen oletetaan pienentäneen lapsilukua:

(11) *Mikä estää nuorta perhettä, naista tekemästä tätä ratkaisua, erityisesti silloin jos kyse on toisesta ja kolmannesta lapsesta? Vastaukset kysymykseen ovat itsestään selviä ja tunnettuja. Ne ovat alhaiset tulot, normaaleiden asuinolosuhteiden puute. Se on epäilys omista kyvystään tarjota lapselle hyvän tason terveyspalvelut, laadukas koulutus. Ja joskus, on synti salata tätä, pystyykö nainen elättämään lastaan. Suunnitellessaan lasten hankintaa nainen on pakotettu valitsemaan: joko synnyttää, mutta menettää työnsä, tai kieltäytyy lapsen synnytyksestä. Se on todella vaikea valinta. (Poslanije 2006.)*

(12) *Tänä päivänä nuorella perheellä on resursseja ainoastaan yhden lapsen syntymään ja kasvattamiseen, vaikkakin suurin osa perheistä haluaisi, että heillä olisi kaksi lasta. Toisen ja kolmannen lapsen syntymää ei juurikaan tueta, vaikkakin juuri nämä syntymät mahdollistaisivat tilanteen muuttumisen. (Nazionalnaja programma 2006.)*

Taloudellisten resurssien puute esitetään itsestään selvänä syynä lapsiluvun pienenemiseen. Väite on mielenkiintoinen, sillä teollisuusmaiden kokemuksen perusteella taloudellisten resurssien lisääntyminen, oli kyse sitten koko kansantalouden tai yksittäisten kotitalouksien resursseista, ei kulje käsi kädessä syntyvyyden lisääntymisen kanssa. Päinvastoin talouskasvun on todettu vähentävän lapsilukua, eikä perhepoliittisten etuuksien kehittyminen ole lukua nostanut.[32] Aineistossani alhainen syntyvyys problematisoidaan taloudellisin keinoin, kun perheiden ja naisten oletetaan tekevän laskelmia lasten taloudellisesta kannattavuudesta, ja mikäli lapsen hankkiminen ei ole kannattavaa, naisen sanotaan *kieltäytyvän* synnyttämästä lasta. Syntyvyysluvuista puhutaan nimenomaan naisten valintana, mutta taustalla näkyy silti ajatus siitä, että jokaisen naisen ja jokaisen perheen oletetaan haluavan lapsia, mikäli taloudelliset esteet siihen on poistettu. Aineistostani nousevien diskurssien avulla ylläpidetään stereotypiaa naisista lapsia haluavina äiteinä, eikä esimerkiksi henkilökohtaista valintaa olla hankkimatta lapsia tuoda esille muuten kuin taloudellisten

[32] Tämä on syntyvyyteen erikoistuneiden tutkijoiden yleisesti hyväksytty väite (Ks. esim. Easterly 2002, 95).

välttämättömyyksien sanelemana pakkona. Näin luodaan malli normaaliudesta, normaalista naisesta, joka haluaa synnyttää lapsia, mikäli taloudelliset olosuhteet ovat siihen suotuisat. Kuten Alhanen painottaa, normien luominen onkin ominaista Foucault'n tarkoittamalle biovallalle, sillä niitä sovelletaan kaikkiin ihmisiin eli väestöön kokonaisuudessa ja pyritään vaikuttamaan väestön seksuaalikäyttäytymiseen. Normien luominen on myös merkityksellistä niiden vaikutusvallan vuoksi. Yksilöt voivat sisäistää heille ulkopuolelta asetetut normit ikään kuin luonnollisina alkaen samalla kontrolloimaan toinen toisiaan sekä kehottamaan toisiaan norminmukaiseen käyttäytymiseen. (Alhanen 2007, 143-148.)

Kolmanneksi syyksi nykyiseen tilanteeseen esitetään valtion tuen puute:

(13) *Nykyinen tilanne on suurimmassa määrin syntynyt puutteista kyvyssä ottaa huomioon demografisia tekijöitä valtion lyhyen ja pitkän aikavälin sosiaalis-taloudellisissa strategioissa, kriisinhallinnan moniulotteisissa ohjelmissa, demografisesta kehityksestä vastaavissa valtiollisissa elimissä ja lisäksi sellaisissa periaatteissa, jotka edistäisivät syntyvyyden ja perheiden taloudellista tukemista (Nazionalnaja programma 2006).*

Foucault'n mukaan väestö käsitetään positiiviseksi silloin, kun se on valtion rikkauden ja vallan perusta, mikä ei tapahdu ilman koneistoa, joka varmistaa sen, että väestö käyttäytyy valtiolle suotuisalla tavalla (Foucault 2010, 78-79, 334). Sama ajatus on nähtävissä myös aineistossani. Ongelman synnyn osasyyksi esitetään demografisten tekijöiden hallinnan puute sekä perheiden taloudellisen tuen puute. Aineiston perusteella syntyykin kuva siitä, että Venäjän valtio ottaa vastuun nykyisestä väestöllisestä tilanteesta ainakin osaksi niskoilleen. Kun vakavan ongelman vastuunalaiseksi määritellään Venäjän valtionjohto, se tarkoittaa, että valtionjohto myös hallinnoi ja pyrkii ratkaiseman tämän ongelman. Näin vastuullisuuden tunnustaminen voi toimia valtion puuttumisen legitimaation keinona, kun väestö näyttäytyy kyvyttömänä ratkaisemaan itse tämän ongelmaksi määritellyn tilanteen.

7.1.3 Seurausten esittely

Syiden lisäksi aineistossani käsitellään laajasti seurauksia. Jos väestölliseen tilanteeseen ei puututa, ovat seuraukset synkkiä. Ilmeisenä seurauksena esitetään väestön raju väheneminen:

(14) *Nykyisen tason säilyttäminen syntyvyyden ja kuolleisuuden osalta johtaa siihen, että meidän maamme asukasluku on vuoden 2015 alkuun mennessä 123 milj. henkeä, joka on vähentynyt vuoden 2006 alkuun verrattuna 20 milj. hengellä tai 1/7 (Nazionalnaja programma 2006).*

Kuten edellisistä esimerkeistä käy ilmi, ennusteita käytetään runsaasti ja ne esitetään väistämättöminä, vaikkakin kyse on vain yhdestä mahdollisesta tulevaisuuden ennusteesta.

Näin syntyy kuva kaikkia venäläisiä koskevasta vaarasta, joka on objektiivisesti havaittavissa ennen kun tämä vaara on toteutunutkaan.

Muina seurauksina esitetään väestön vanheneminen, työvoimapula sekä huoltosuhteen kasvu:

(15) *Syntyvyyden lasku ja lasten osuuden väheneminen koko väestöstä johtaa yhteisön vanhenemiseen. Vuonna 1998 maassa oli ensimmäisen kerran rekisteröity eläkeiässä olevia 110 tuhatta enemmän kuin alle 16-vuotiaita lapsia ja nuoria. 1. tammikuuta 2000 eläkeiässä olevia henkilöitä oli 1,1 milj. enemmän kuin lapsia. 41:ssa Venäjän Faderaation alueellisessa yksikössä lasten osuus on vähemmän kuin viidesosa väestöstä (Konzepzija 2001).*

(16) *Jo lähitulevaisuudessa me voimme törmätä työvoiman riittämättömyyteen, sosiaaliseen paineen kasvuun nuorta työssäkäyvää sukupolvea kohtaan (Poslahije 2004).*

(17) *Väestön vanheneminen lisää paineita työssäkäyvää väestönosaa, terveys- ja sosiaalijärjestelmää kohtaan, sekä edistää eläkkeiden ja sosiaaliavustusten maksamista koskevien ongelmien kärjistymistä (Nazionalnaja programma 2006).*

(18) *Todellinen Venäjän kansallisen turvallisuuden ja suvereniteetin uhka on sidoksissa työiässä olevan väestön vähenemiseen ja vastaavasti maan taloudelliseen potentiaaliin. Odotetun taloudellisen kasvun olosuhteissa taloudellisesti aktiivisen väestön määrän lasku (Venäjän Taloudellisen kehityksen ministeriön mukaan 3,2 milj. vuosien 2006-2010 aikana) tulee aiheuttamaan vakavan työvoimapulan. (Kansallinen ohjelma 2006.)*

Sitaateissa ongelman elementtejä tuotetaan viittaamalla tulevaisuuteen, ja tulevaisuuden negatiivisia vaikutuksia perustellaan pääosin taloudellisilla argumenteilla, joissa tuodaan esiin työvoiman riittämättömyys, huoltosuhteen kasvu sekä eläkkeiden ja sosiaaliavustusten kasvu. Työvoimapulan ja sitä kautta maan taloudellisen potentiaalin ehtymisen esitetään vaikuttavan jopa Venäjän suvereniteettiin. Foucault'n mukaan ruumiiden sitominen osaksi tuotannon prosesseja oli välttämätöntä kapitalismin synnylle ja ylläpitämiselle. Näin ihmisruumista on tullut työvoimaa ja heidän ajastaan työaikaa. Eli moderneissa yhteiskunnissa ruumiin arvo määräytyy pitkälti vain rajatun muotonsa ja tehtävänsä eli taloudellisen hyödyn tuottamisen kautta. Näin taloudesta on tullut yhteiskunnallisen elämän organisoinnin muoto. (Foucault 1998, 96-103.)

Ongelman määrittelyssä näkyy lisäksi vahvasti nationalistisia piirteitä. Ensinäkin puhutaan kansallisesta turvallisuudesta ja maan rajoista:

(19) *Väestön väheneminen tarkoittaa suoraa uhkaa Venäjän kansalliselle turvallisuudelle (Nazionalnaja programma 2006).*

(20) *On aivan selvää, että kaikkia näitä negatiivisia prosesseja seuraa demografinen ja muu paine Venäjän Federaation itä- ja etelärajoja kohtaan tiiviimmin asuttujen naapurivaltioiden toimesta. Sellaisten ennustettujen olosuhteiden vallitessa, joissa on puute energiaresursseista*

ja mineraaleista, väestöä menettäneet Kaukoidän ja Siperian alueet voivat mahdollisesti tulla näiden naapureidensa privatisoinnin kohteeksi. (Nazionalnaja programma 2006.)

Tekstiotteissa viitataan Venäjän autonomian vaarantumiseen ja väkivallan uhkaan, jolloin väestön vähenemisen pysäyttäminen nähdään turvallisuuden takaajana. Kansallisessa ohjelmassa esitettyjen argumenttien mukaan tilanne voi muodostua uhkaavaksi maan etelä- ja itärajoilla. Taustalla näkyy perusoletus siitä, että nämä alueet kuuluvat venäläisille, ja että ne halutaan säilyttää muuttumattomina. Anttosen mukaan kansalliset uhkakuvat konstituoivat symbolisesti maa-alan, johon uhkien oletetaan kohdistuvan. Tässä on kyse eräänlaisesta argumentaatiosta pelon maantieteen termein, jolloin jollakin maa-alueella asuvien ihmisten identiteetti rakentuu tuon alueen menettämisen pelon kautta, ja tämä vuorostaan synnyttää halun tämän alueen puolustamiseen. (Anttonen 1996.) Tässä tapauksessa uhka, jota vastaan on puolustauduttava, on väestön sisältä tuleva uhka, eli vähälapsisuus, jonka esitetään tulevaisuudessa altistavan myös ulkoiselle uhalle.

Toinen aineistossani näkyvä nationalistinen piirre on huoli Venäjän kansan tulevaisuudesta:

(21) Jos nykyinen suunta säilyy, kansan elonjäänti on uhan alla. Meillä on uhka tulla raihnaiseksi kansaksi (Poslanije 2000).

(22) Väestön väheneminen on vakava uhka, se on haaste koko meidän kansallemme (Poslanije 2010).

Kansakunnan yhteistunne syntyy, kun kansaa pidetään jokseenkin luonnollisena yksikkönä, joka voidaan oikeuttaa luomalla sille yhteinen historia, perustelemalla se biologisesti tai maantieteellisesti tai luomalla yhteisiä emotionaalisia ja rituaalisia kokemuksia. Kansaksi määritelty joukko ihmisiä jakaa yleensä yhteisen kielen ja kulttuurin ja sillä voi olla kansallinen itsehallinto, eli kansallisvaltio, kuten Venäjän tapauksessa. (Pakkasvirta & Saukkonen 2005, 8.) Esittämissäni tekstiotteissa puheella *meidän kansastamme* pyritään selkeästi myönteisen yhteisöidentiteetin rakentamiseen ja solidaarisuuden tunteen synnyttämiseen. Vaikka suurin osa Venäjän väestöön kuuluvista eivät tunne toisiaan, heidän esitetään olevan jollakin lailla yhteyksissä toisiinsa, ainakin kansaan kuulumisen kautta. (vrt. Andersson 2007.) Esittämissäni tekstiotteissa kansa näyttäytyy luonnollisena asiana, jota ei tarvitse tarkemmin määritellä tai perustella. Kansalla esitetään olleen menneisyys, mutta nyt sen tulevaisuus on uhattuna demografisen kehityksen vuoksi. Uhan luominen voi toimia hyvänä keinona kansan yhtenäisyyden lujittamiseksi organisoitumalla jotakin vastaan. Näin kansalla on yksi tärkeä intressi, joka yhdistää heidät, vaikka tarkemmin tarkasteltuna muita yhteisiä intressejä ei olisikaan. (Bedford & Hwang 2004, 85.)

Lisäksi ollaan huolissaan traditioiden säilymisestä:

(23) *Tällainen tilanne laittaa kysymysmerkin alle Venäjän kansojen mahdollisuuden kehittää vuosituhansien aikana kerättyä materiaalista, henkistä sekä kulttuurista potentiaalia. (Nazionalnaja programma 2006.)*

Tekstiotteessa taloudelliset, henkiset ja kulttuuriset aspektit kietoutuvat yhteen. Tämä ns. potentiaali esitetään arvokkaana, ainutlaatuisena ja suojelemisen arvoisena. Kyse on kansallisen tunteen herättämisestä, mikä syntyy erilaisiin merkkeihin, kuten kieleen, kotimaan traditioihin ja esimerkiksi kulttuurisiin teoksiin kiinnittymisestä. Kiinnittyminen näihin merkkeihin rakentaa kansakunnan identiteettiä, sillä nämä merkit tekevät kansakunnasta omanlaisensa. (Guibernau 1996, 43, 47.)

Tulkintani mukaan vakavan ongelman diskurssissa väestöllinen ilmiö tehdään hallittavaksi ennustamalla kriisi: kauheat seuraukset on pakko ehkäistä ennen kuin ne muuttuvat todellisuudeksi. Vakavan ongelman nostamista tietoisuuteen voidaankin pitää turvallisuuden tekniikkana, jolloin ilmiö otetaan haltuun pilkkomalla se osiin, esittämällä sen syyt ja seuraukset eli rationalisoimalla se. Kun ilmiö näyttäytyy selkeänä ja johdonmukaisena, siirrytään ongelman ratkaisuun, jolloin ratkaisujen, riippumatta siitä, mitä ne ovat, legitimaationa toimii ongelman vakavuus:

(24) *Meidän on pakko alentaa kuolleisuuden tasoa, lisätä ihmisten elinikää, voittaa demografinen lama (Poslanije 2004).*

(25) *Yhteisössä on konsensus ja yhteisymmärrys siitä, että ensi sijassa meidän on ratkaistava nimenomaan tämä, koko maata koskeva avainongelma (Poslanije 2006).*

Aineistossani käytetään runsaasti velvoittavaa sävyä väestöllisen tilanteen ratkaisemisen yhteydessä. Samoin, kuten jo edellä kerroin, me-muotoa käytetään usein, jolloin syntyy kuva, että jokaisella venäläisellä on moraalinen, taloudellinen ja kansallinen velvollisuus osallistua ongelman ratkaisemiseen, ja että myös valtionjohto on osa me-ryhmää. Tekstiotteessa (25) väitetään, että *yhteisössä on konsensus avainongelman ratkaisemiseen*, kuitenkaan perustelematta lainkaan, keitä tähän yhteisöön kuuluu, ja miten konsensus on todettu. Välttämättömyys ratkaista ongelma nousee esiin, eikä mahdollisuudesta jättää ongelma sikseen edes puhuta. Tällä tavoin ongelmaan tarjotut poliittiset ratkaisut saavat legitimiteettinsä.

7.2 Valtiontuen diskurssi

Valtiontuen diskurssissa keskitytään ”vakavan ongelman” ratkaisemiseen Tällöin vähäinen syntyvyys esitetään ongelmana, joka on ratkaistavissa nimenomaan valtionjohdon taholta tapahtuvien väestöpoliittisin toimin. Valtionjohdon puuttuminen asiaan perustellaan sillä, että nykyisten valtion taholta väestöön suunnattujen toimien nähdään olevan riittämättömiä, ja uusien käytäntöjen kehittäminen esitetään välttämättömyytenä:

(26) *Katastrofaalinen tilanne on vielä muutettavissa siinä tapauksessa, että valtio hyväksyy ja toteuttaa joukon hätä- ja kriisinhallintatoimenpiteitä demografisen ja perhepolitiikan alueella. Näiden toimien tulee suuntautua väestön määrän stabilisoimiseen vuoteen 2015 mennessä sekä väestön kasvua edesauttavien olosuhteiden luomiseen. Sitä paitsi Venäjän presidentin puheessa Venäjän Federaation kokouksessa 10.05.2006 on määritelty valtion tavoitteet ja prioriteetit Venäjän demografisessa kehityksessä. Nopeutettu tarjottujen toimintojen toteuttaminen antaa mahdollisuuden hidastaa väestön vähenemistä vuosiin 2012-2015 mennessä 270-275 tuhanteen henkeen asti (800 tuhannen hengen sijasta vuonna 2005).(Nazionalnaja programma 2006.)*

(27) *Mistä on konkreettisesti kyse? Ehdotan syntyvyyden nostamisen ohjelmaa, tarkemmin sanottuna: nuoria perheitä tukevia toimia, ja niiden naisten tukemista, jotka päättävät synnyttää ja nostaa lapsen jaloilleen. Joka tapauksessa tänä päivänä meidän täytyy kannustaa edes toisen lapsen syntymää. (Poslanije 2006.)*

Tekstiotteista käy ilmi vankka usko poliittisten päätösten ja toimien vaikuttavuuteen. Toimien vaikututtavuudesta esitetään jopa numeerista tietoa, mikä entisestään lisää luotettavuutta nimenomaiseen toimivalikoimaan. Syntyvyyden ei nähdä lähtevän nousuun, mikäli valtio ei puutu asiaan. Näin valtiolla nähdään olevan itsestään selvä ja perusteltu lupa puuttua syntyvyyteen. Ongelman esitetään korjaantuvan hyväksymällä asiantuntijamääritelmä ja alistumalla samalla väestöpoliittisten menetelmien kohteeksi. Tämä merkitsee samaa kuin valtionjohdon tarjoaman tuen vastaanottaminen.

Tuen diskurssissa valtionjohdon puolelta tuleva väestöpolitiikka esitetään vaihtoehdottomana, mutta vastaanottaja pyritään silti vakuuttamaan väestöpolitiikkaa toteuttavien tahojen puhtaista tarkoitusperistä:

(28) *On selvää, että budjetin suunnitteluprosessia tulee isolta osalta määrittämään halu tehdä mahdollisimman paljon äänestäjiään varten. Mutta jos me oikeasti haluamme tehdä kansalaisillemme jotain hyödyllistä ja tarpeellista, ehdotan teille, laitetaan sivuun poliittiset ambitiot, ei heitetä savuna ilmaan resursseja, vaan keskitytään maan tärkeimpien ongelmien*

ratkaisemiseen. Yksi näistä ongelmista on – demografinen ongelma. Tai kuten Solzenizyn ilmaisi asian laajassa merkityksessä –kansan pelastaminen. (Poslanije 2006.)

Edellä esitetyssä tekstiotteessa presidentti ei puhu enää suoraan tavallisille kansalaisille, vaan kansanedustajille ja ministereille sekä paikallisille vaikuttajille, jotka vastaavat väestöpolitiikan käytännön toteutuksesta. Samalla puhe on kuitenkin epäsuorasti osoitettu koko väestölle, sillä presidentti kehottaa eri tason virkamiehiä *keskittymään demografisen ongelman ratkaisemiseen* ja *pelastamaan kansa*. Näin tehdessään hän näyttäytyy itse puhtaan tarkoitusperän omaavana ja herättää luottamusta, mikä osaksi legitimoi myös väestöpoliittisia toimia. Luottamuksen herättäminen onkin tärkeällä sijalla väestöpoliittisten toimien onnistumisen kannalta, sillä ilman luottamusta väestö tuskin tulee käyttäytymään valtionjohdon kehottamalla tavalla. Laaja tietomäärä vakavasta ongelmasta ja siihen perustuva asiantuntemus on yksi luottamusta herättävä ominaisuus. Toisena ominaisuutena voidaan pitää valtionjohdon taloudellisia resursseja. Tärkeimpänä luottamusta herättävänä ominaisuutena näen kuitenkin puhujan hyväntahtoisuuden koko kansaa kohtaan, mikä tulee entistä selkeämmin esille seuraavassa esimerkissä:

(29) Tärkein kilpaileva pääoma, tärkein maan kehityksen lähde – on maan kansalaiset. Jotta maa tulisi vahvaksi ja rikkaaksi, on välttämätöntä tehdä kaikkensa, että jokaisella ihmisellä olisi normaali elämä, ihmisellä, joka luo laadukkaita tavaroita ja palveluita, luo valtakunnan kulttuurista omaisuutta, luo uutta maata. (Poslanije 2004.)

Aineistoni perusteella syntyy kuva, että valtionjohto haluaa aidosti koko kansan parasta ja pyrkii toimissaan siihen. Kansalaisten tukeminen vaikuttaisi kuitenkin taas ainoastaan välineeltä *maan vahvaksi ja rikkaaksi tekemiseen*. Näin maan kehitys lapsiluvun lisääntymisen kautta näyttäytyy väestöpolitiikan perimmäisenä tavoitteena, eikä esimerkiksi ihmisten onnellisuus tai vanhemmuus itsessään.

7.2.1 Väestöpolitiikka ja tuen muodot

Seuraavaksi käsittelen erilaisia väestöpoliittisia tuen muotoja, jotka pitävät sisällään joukon hallinnollisia, taloudellisia, lääketieteellisiä sekä sosiaalisia toimia. Kuten jo vakavan ongelman diskurssissa totesin, talous ja väestökysymys ovat tiukasti kietoutuneet toisiinsa, ja tuen muodoista keskusteltaessa talouskysymykset nousevat jatkuvasti etualalle:

(30) Näkemykseni mukaan kaikista tehokkainta on taloudellisen tuen määrä. Olen sitä mieltä, että valtio on velvoitettu auttamaan naista, joka on synnyttänyt toisen lapsensa ja poistuu pitkäksi aikaa työmarkkinoilta menettäen ammattitaitoaan. Valitettavasti – ja olen sitä mieltä että

> *tässä asiassa on turha ujostella ja, näistä asioista on puhuttava suoraan jos haluamme ratkaista nämä ongelmat – nainen joutuu vastaavissa tapauksissa riippuvaiseksi, ja joskus, suoraan sanottuna, alentuvaan asemaan perheessä. Ja valtio, jos se on todella kiinnostunut syntyvyyden lisäämisestä, on velvollinen tukemaan naista, joka on tehnyt päätöksen synnyttää toisen lapsen. Hänen hallintaansa on annettava niin sanottu ensisijainen äitiyspääoma, mikä todellisesti lisäisi hänen sosiaalista statustaan, auttaisi ratkaisemaan tulevat ongelmat. (Poslanije 2006.)*

Tekstiotteessa on selkeästi nähtävissä kausaalisuhteen rakentaminen talousresurssien ja synnytysten välillä: naisilla on vähän taloudellisia resursseja, minkä vuoksi he synnyttävät vähän lapsia. Eli johtopäätös on se, että jos naisille annetaan enemmän taloudellisia resursseja, he tulevat synnyttämään enemmän lapsia. Kausaalisuhteiden rakentamista voidaan kutsua todellisuuden rakenteeseen perustuvaksi argumentoinniksi, jolloin todellisuuden osasia liitetään toisiinsa erilaisten sidosten avulla kertomalla, mistä jotkut ilmiöt johtuvat ja miten ne on muutettava (Perelman 1996, 119). Väestöpolitiikan tapauksessa ongelman syyt on määritelty taloudellisin termein, ja niihin pyritään vaikuttamaan taloudellisin keinoin *äitiyspääomaksi* nimetyllä rahallisella etuudella, johon äiti on oikeutettu synnyttäessään vähintään kaksi lasta. Etuuden voi käyttää lapsen koulutukseen, asunnon hankkimiseen tai osittain siirtää äidin eläkevaroihin sen jälkeen kun lapsi on täyttänyt 3 vuotta. (Pensionnij Fond 2011). Nimitystä äitiyspääoma voidaankin tarkastella metaforana, joka korostaa tiettyjä äitiyden puolia. Metaforasta syntyy mielikuva, että jokaisella naisella on ns. äidillistä pääomaa eli mahdollisuus synnyttää useampi lapsi, mutta että kaikki eivät sitä tee taloudellisen puutteen vuoksi. Niinpä kun valtio antaa naiselle materiaalista äidillistä pääomaa, nainen vapauttaa vastineena oman synnytyksellisen äidillisen pääomansa, joka ehkä jäisi muuten käyttämättä.

Uusia tuen muotoja esiteltäessä valtionjohto vaikuttaa auttajalta, joka tietää mikä on ongelma, jolla on ongelman ratkaisukeinot, ja joka pystyy ennustamaan avunannon seurauksetkin. Avunanto voidaan kuitenkin nähdä vallankäytön muotona, jolloin motiivina ei ole avun tarjoaminen, vaan normaaliuden standardin ulottaminen avuntarvitsijan ylle. Tällöin avuntarvitsijalla ei ole ollut mahdollisuutta määritellä avuntarvettaan, vaan se on tehty ulkopuolelta, asiantuntijoiden toimesta. Eli apua tarjotaan siksi, että sen saajalta voidaan vaatia vastapainoksi tietynlaista käytöstä, jolloin avun saajasta tulee avun tarjoajan kontrollin alainen. (Gronemeyer 1992, 53-54.) On mahdollista, että uudet äitiyden tukemisen muodot voivat todellisuudessa auttaa ja olla sitä, mitä perheet ja ihmiset tarvitsevat. Ne ovat kuitenkin ylhäältäpäin asetettuja, ja niiden saamisen ehtona on lasten synnyttäminen. Näin kyse on Foucault'n käsittämästä biopolitiikasta, sillä kyse on lisääntymisen ja syntyvyyden säätelystä, kun ruumista pyritään hallinnoimaan ja johtamaan laskelmoidusti (Foucault 1998, 99).

Laskelmointi näkyy monessa asiassa: ongelma määritellään osittain taloudellisin keinoin, avustukset on laskettu rahanmääräisinä ja tulokset ovat ennustettuja.

Toisena valtiollisen tuen muotona puhutaan lääketieteellisen tuen määrän ja laadun nostamisesta:

(31) *Mitä on välttämätöntä tehdä? Ensinnäkin meidän täytyy nostaa äitien ja lasten lääketieteellisen sekä sosiaalisen tuen saatavuuden tasoa ja laatua, kehittää synnytyssertifikaattien ohjelmaa sekä alle kolmevuotiaiden alhaisen ruumiinpainon omaavien lastenkuntoutushoito-järjestelmää. Lisäksi täytyy lisätä valtiollista tukea hedelmättömyyden hoidossa käyttäen siinä hedelmättömyyshoitojen teknologiaa. (Poslanije 2010.)*

Terveyspalveluiden kehittämisen yhteydessä puhutaan useammasta tuen muodosta: ensinnäkin puhutaan synnytyssertifikaatti-ohjelmasta, joka käsittää terveysseteleiden jakamisen odottaville ja synnyttäneille äideille. Seteleillä on mahdollista maksaa raskauden aikaisia terveyspalveluita, synnytykseen liittyviä terveysmenoja sekä lastenklinikoilla käyntejä lapsen ollessa alle yksivuotias. (Asetus 1.1.2006.) Esitetyillä toimenpiteillä pyritään vähentämään lapsikuolleisuutta ja hedelmättömyyshoitojen avulla edistämään hedelmällisyyttä. Toiseksi puhutaan teknologian kehittämisestä alhaisen ruumiinpainon omaavien lasten hoitoa sekä hedelmällisyyshoitoja varten. Terveyspalveluiden kehittämiseen ei kuitenkaan pureuduta tarkemmin, vaan niitä käsitellään yleisellä tasolla, ja ne ovat toissijaisia äitiyspääomaan nähden. Näin normiksi ja tavoitteeksi asetetaan lasten synnyttäminen, jota tuetaan erilaisin keinoin. Terveydenhoidon kehittämisen välineellisyys kuitenkin tulee suoraan esille valtionjohdon puheissa:

(32) *Huomautan, että me emme työskentele terveydenhuoltokysymysten parissa terveydenhuollon kehittämisen vuoksi, vaan siksi että elinikä nousisi ja syntyvyys lisääntyisi (Poslanije 2008).*

Kolmanneksi valtionjohto kannustaa paikallisen tuen muotojen kehittämiseen

(33) *Joillakin alueilla (esimerkiksi minun käsityksen mukaan Ivanovskoin alueella) on päätetty, että kolmannen lapsen syntyessä annetaan ilmainen maa-alue talon tai kesämökin rakentamiseen. Se on todella hyvää toimintaa, ja kelpaa samanaikaisesti esimerkiksi myös muille alueille (---) Alueilla on lisäksi mahdollista ottaa käyttöön muunlaisia nuorten perheiden tukemisen keinoja. Näin Uljanskin alueella nuorelle perheelle annetaan kolmannen ja siitä seuraavien lasten syntyessä sertifikaatti 100 tuhannelle. Ehdotan että jokainen Federaation aluejohtaja miettii alueellista ”äitiyspääomaa”. Toimi on kiistämättä resursseja vievä, se riippuu konkreettisen alueen asioiden tilasta, mutta tulokset ovat sen arvoisia. (Poslanije 2010.)*

Ilmaisen maa-alueen myöntäminen perheelle, jolle on syntynyt kolmas lapsi, esitetään esimerkillisenä toimintana. Ilman epäilyjä sanotaan, että *tulokset ovat sen arvoisia*.

Väestöpoliittisissa ohjelmissa puhutaankin esitetyistä toimista vaihtoehdottomina, mutta samanaikaisesti kerrotaan, mitä väestöpolitiikan ei tulisi ainakaan olla:

(34) *Maahanmuuttajien houkutteleminen ulkomaisista valtioista, joiden sosiokulttuuriset parametrit ja elämäntapa eroavat huomattavasti Venäjän Federaation kansojen sosiokulttuurista ominaisuuksista, voi ainoastaan hetkellisesti ja paikallisesti edesauttaa taloudellisten ongelmien ratkaisussa aiheuttaen samanaikaisesti kuitenkin sosiaalista epävakautta lähitulevaisuudessa. Nykyaikaisten luonnollisten maahanmuuttoprosessien luonne eri alueilta (Venäjän eteläosat, Lähi-itä) ei vastaa valtion taloudellisia ja poliittisia intressejä. (Nazionalnaja programma 2006.)*

(35) *Mikään maahanmuutto ei ratkaise meidän demografisia ongelmiamme, mikäli me emme luo asianmukaisia olosuhteita ja kannustavuutta syntyvyyden lisäämiseksi, meillä, meidän ikiomassa maassamme. Mikäli emme toteuta tehokkaita ohjelmia äitiyden, lapsuuden ja perheen tukemiseksi. (Poslanije 2006.)*

Monikulttuurisuus nähdään epävakauden aiheuttajana, maahanmuuttajien elämäntavan esitetään eroavan huomattavasti Venäjän Federaation kansojen tavoista ja maahanmuuttoprosessien kuvataan olevan vastaamatta valtion taloudellisia ja poliittisia intressejä. Puheiden taustalla näyttääkin olevan ajatus siitä, että vakaa yhteiskunta perustuu yhteisiin arvoihin, yhteiseen etniseen alkuperään ja yhteiseen kulttuuriin. Maahanmuuton esitetään vaarantavan tämän perustan. Maahanmuuttoa tulisikin näin ollen rajoittaa, tai maahanmuuttajia pitäisi ainakin kannustaa sopeutumaan vastaanottavan maan kulttuuriin. Tällaiset piirteet ovat ominaisia ns. konservatiiviselle nationalismille, jonka negatiivisena vaikutuksena voi olla se, että kulttuurisen yhtenäisyyden ja kulttuurin säilyttämisen nimissä ulkomaalaiset saatetaan esittää uhkana ja lietsoa näin muukalaisvihamielisyyttä ja rasismia (Heywood 2003, 174-175).

Maahanmuutto ei siis toimi vaihtoehtona korkeampaan kotimaiseen syntyvyyteen verrattuna. Aineistossani viitataan maahanmuuttoon liittyviin ongelmiin, mutta korkeampaan kotimaiseen syntyvyyteen liittyviä ongelmia ei käsitellä lainkaan. Maahanmuuttoa ei siis esitellä vaihtoehtona siinäkään tapauksessa, että kotimaisen syntyvyyden lisääminen epäonnistuu. Vain venäläisten omien lasten syntyminen esitetään toivottavana. Kansallisen ohjelman mukaan kolmantena vaihtoehtona syntyvyyden lisäämisen ja eliniän nostamisen jälkeen on:

(36) *venäläisten ja venäjänkielisten entisen Neuvostoliiton tasavaltojen asukkaiden houkutteleminen muuttamaan Venäjän Federaatioon (Nazionalnaja programma 2006).*

Aineistossani kielelliset ja kulttuuriset seikat nähdään yhdistävinä, ja maahanmuuton sallimisen raja vedetään entisten neuvostovaltojen asukkaisiin, jotka puhuvat venäjän kieltä ja ulkomailla asuviin venäläisiin. Tällainen maahanmuuttostrategia viestii siitä uskomuksesta, että yhteinen kieli takaa yhteiskuntarauhan, palvelee parhaiten tuotannon tarpeita sekä mahdollistaa yhteisön poliittisen yhtenäisyyden. (Ks. Gellner 1983, 35-36.) Kyse ei siis missään nimessä ole humanitaarisesta maahanmuutosta, vaan Venäjän intressejä vastaavasta maahanmuutosta, jolle on asetettu tiukat kriteerit.

7.2.2 Väestöpolitiikan jatkuvuus

Kun arvioidaan vuosien 2000-2008 väestöpolitiikan tuloksia, kaikesta kehityksestä annetaan kiitos valtion taholta tapahtuneelle väestöpolitiikalle, erityisesti ”Terveys”-projektille:

> *(37) On nähtävissä projektityöskentelyn ensimmäiset tulokset. Niin, kansallisen ”Terveys”-projektin saavutettuja tuloksia voi tarkastella ensimmäisinä voittoina, vaikkakin pieninä, mutta kuitenkin sellaisina, joita voi mitata tuhansilla maanmiehiemme elämillä. Kuolleisuuden väheneminen ja syntyvyyden lisääntyminen, jotka saavutettiin vuonna 2006 ja ensimmäisinä tämän vuoden kuukausina – toimivat itsestään selvänä todisteena työskentelymme oikeellisuudesta. (Poslanije 2007.)*

Puhuttaessa aikaisempien väestöpoliittisten toimien onnistumisesta käytetään sotaretoriikkaa; puhutaan *voitoista*, joita voidaan *mitata maamiehemme elämillä*. Tarkkoja lukuja näistä elämistä ei esitetä, vaan onnistumisesta puhutaan ainoastaan yleisellä tasolla. Samalla sovelletun demografisen politiikan jatkamista perustellaan aikaisempien toimien onnistumisella, mikä näkyy selkeästi seuraavissa tekstinotteissa:

> *(38) Huomautan, että tämän vuoden elokuussa ensimmäisen kerran 15 vuoteen Venäjällä on rekisteröity luonnollinen väestönkasvu. Sillä ei ole vielä merkitystä – se on ainoastaan tuhat ihmistä, mutta kuitenkin se on jo kasvu. Tulos on saavutettu ensisijaisesti kuuluisan kansallisen ”Terveys”- projektin ja uuden demografisen politiikan avulla, jonka parissa me kaikki työskentelemme. Työskentely tulee jatkumaan näiden linjojen mukaisesti. Meillä on kaikki mahdollisuudet toimia niin, että meidän maamme väestö ei vähene, vaan kasvaa. (Poslanije 2009.)*

> *(39) Vuoteen 2005 verrattuna syntyvyys on Venäjällä lisääntynyt yli 21 prosentilla. Se on muuten, huomautan, yksi maailman parhaimmista tuloksista. Lapsikuolleisuus on vähentynyt neljäsosalla. Viime vuonna, ensimmäisen kerran 15 vuoteen, meidän onnistui siirtyä Venäjän väestön kasvuun. Suuressa määrin, tietenkin, tämä on äitiyspääoman, kansallisen projektin ”Terveys” ja muiden perheiden sosiaalisen tuen muotojen tulosta. (Poslanije 2010.)*

Väestöpolitiikan vaikuttavuus esitetään totena, ja näin valtionjohdon taholta tapahtuva väestöpolitiikka näyttäytyy vaihtoehdottomana. Syntyvyyden lisääntymisestä väestöpoliittisten toimien aloittamisen jälkeen on kuitenkin vaikeaa löytää yhdenmukaista ja

selkeää informaatiota edes Venäjän Federaation tilastokeskuksen julkaisuista. Näyttääkin siltä, että vuoden 2006 jälkeen joillakin alueilla syntyvyys on ollut hieman suurempaa, mutta nousua on silti tapahtunut hyvin pienessä mittakaavassa, eikä sitä ole tapahtunut maan laajuisesti siinä mittakaavassa, mitä Venäjän valtionjohto antaa ymmärtää. Tekstinotteessa 39 sanotaan että *syntyvyys on lisääntynyt 21 prosentilla*, muttei anneta yhtään perusteluja esimerkiksi sille, miten tämä prosenttiluku on laskettu ja mitkä alueet ovat olleet laskelmissa mukana.

Kun väestöpoliittiset ratkaisumahdollisuudet on esitetty ja perusteltu, siirrytään kannustamiseen, jossa todetaan, että toimenpiteet tulevat toimimaan:

> *(40) Olen varma, että meidän yhteisöllämme on voimaa ratkaista nämä ongelmat ja vähitellen stabilisoida venäläisen väestön määrä (Poslanije 2005).*

Aineistossani tuodaan jatkuvasti esille poliittisten päättäjien usko väestöpolitiikan toimivuuteen. Tällöin käytetään adjektiivejä, kuten *varma*, jolla pyritään kuvastamaan toimien luotettavuutta ja pettämättömyyttä. Valtionjohto ei kuitenkaan pysty itsessään muuttamaan väestöllistä tilannetta, vaan kuten seuraavassa tekstinotteessa käy ilmi, kaikki kansalaiset pyritään sitouttamaan yhteisiin tavoitteisiin, jotka valtionjohto on luonut:

> *(41) Meidän kansamme on taistellut orjuutta vastaan, taistellut omassa maassa asumisen puolesta, omalla äidinkielellään puhumisen puolesta, oman valtion, kulttuurin ja traditioiden puolesta. Se on taistellut oikeudenmukaisuuden ja vapauden puolesta. Se on saavuttanut oikeuden itsenäiseen kehitykseen. Täten se antoi meidän isänmaallemme tulevaisuuden. Ja nykyisistä sukupolvista, meistä ja teistä, riippuu millaiseksi se muodostuu. (Poslanije 2005.)*

Nostalgista, taaksepäin katsovan menneiden taisteluiden ihannointia käytetään yhteisyyden rakentamisen ja väestöpoliittisten tavoitteiden sitouttamisen välineenä. Yksilö ikään kuin vastuullistetaan yhteiskunnallisesti, mitä Halse kutsuu biokansalaisuudeksi. Tämä tarkoittaa yksilön velvollisuutta ja pyrkimystä kansakunnan kannalta ”yhteiseen hyvään”. (Halse 2009, 50-51.) Näin valtionruumis ja kansanruumis yhdistetään naisen ruumiiseen, jolloin naiselle luodaan henkilökohtainen velvollisuus kansakuntaa ja kansaa kohtaan synnyttää enemmän lapsia. Kun kerrotaan vanhempien sukupolvien urotöistä, syntyykin kuva siitä, että se, joka ei näihin väestöpoliittisiin tavoitteisiin sitoudu, on petturi.

Luvun lopuksi täytyy korostaa, että Venäjän väestöpolitiikassa kyse ei ole pakkotoimista, vaan edellytysten luomisesta, jolloin valtio toimii yksilön ja yhteiskunnan kannalta toivottujen elämänkäytäntöjen helpottajana ja mahdollistajana (vrt. Rose 2001, 86). Kun valtionjohdon

taholta luodaan erilaiset tuen muodot, odotetaan, että ihmisten käytöskin muuttuu suotuisaan suuntaan. Väestöpoliittisissa toimissa kyse on positiivisten tekijöiden maksimoimisesta ja riskien, kuten sairauksien ja vähälapsisuuden minimoimisesta. Näin kyse on todennäköisyyksien kanssa työskentelystä, ja toiminta eli väestöpoliittiset toimet suuntautuvat tulevaisuuteen, jota ei kuitenkaan pystytä täysin kontrolloimaan tai mittaamaan, mutta suunnittelun avulla pyritään varautumaan tähän epämääräisyyteen ennalta käsin. Suunniteltua hallintaa Foucault kutsuu turvallisuuden tekniikaksi, jolloin poliittisten ja taloudellisten välintulojen avulla pyritään vaikuttamaan väestön käyttäytymiseen. Näin valtionjohto ei pyri käyttämään valtaansa suoraan alamaisiin, vaan väestöpoliittiset keinot toimivat väestön hallinnan välineenä, toisin kuin kurissa, jossa alamaisia hallinnoidaan suoraan väkivallan avulla. (Ks. Foucault 2010, 35-37.)[33]

Lisäksi aineistossani pyritään selkeästi tuottamaan väestön oma intressi eli artikuloimaan väestöpoliittiset toimet väestön omien etujen mukaisesti, sillä syntyvyyden lisääminen on puettu sellaiseen muotoon, joka näyttäytyy äitien auttamisena, terveyden parantamisena sekä kansakunnan pelastamisena, joita kenenkään on vaikeaa kritisoida. Väestön oman intressin tuottaminen on tehokas hallinnan keino, sillä näin julkinen ja yksityinen hyvä yhdenmukaistuvat, ja ihmiset sisäistävät heille annetut positiot, jolloin he alkavat hallita itse itseään ja kontrolloida toisiaan (Foucault 2010, 60-82).

7.3 Perhekeskeisyyden diskurssi

Kuten jo edellisessä luvussa mainitsin, teksteistä välittyy äitiyden korostaminen syntyvyysongelman ratkaisijana, mutta niissä näkyy selvästi myös perheen esittäminen osana ongelmanratkaisua. Olen nimennyt tämän puhuntatavan perhekeskeisyyden diskurssiksi, sillä se kuvaa mielestäni hyvin puhuntatavan avulla välittyviä merkityksiä, joista näkyvin on perinteisten perhearvojen ihannointi. Tämä tarkoittaa perheen korostamista harmonisena ja luonnollisena elämisen muotona sekä perheen perustana olevan avioliiton määrittelemistä yhden miehen ja yhden naisen väliseksi liitoksi, jonka perimmäisenä tarkoituksena on jälkeläisten tuottaminen ja kasvattaminen. Tässä diskurssissa on nähtävissä selkeimmin se,

[33] Foucault puhuu teoksessaan kaupunkisuunnittelusta, jolloin ympäristöön puuttumisen avulla pyritään vaikuttamaan väestön käyttäytymiseen. Näen, että hänen käyttämäänsä ajatusta voidaan soveltaa, myös silloin kun valtio pyrkii vaikuttamaan sosiaalipoliittisiin järjestelmiin ja yhteiskunnalliseen ilmapiiriin väestöpoliittisin keinoin.

että väestöpolitiikka tunkeutuu pitkälle ihmisen henkilökohtaiselle alueelle, sillä poliittiset toimet yhdistetään tunteisiin ja elämäntarkoitukseen:

(42) Ja nyt puhutaan tärkeimmästä asiasta. (---) Mikä on elämässä tärkeintä? Puhe on rakkaudesta, naisista, lapsista. Perheestä.(Poslanije 2006).

(43) Maamme taloudellisen ja sosiaalisen kehityksen ongelmat ovat tiukasti sidoksissa yksinkertaiseen kysymykseen: minkä takia me teemme tämän kaiken? (Poslanije 2006).

Esimerkeissä puhutaan elämän merkityksestä, jonka keskiössä perheen pitäisi olla. Lisäksi perheeseen liitetään rakkaus ja lasten saanti. Esimerkin 43 kysymyslause *minkä takia me teemme tämän kaiken?* on tulkittavissa siten, että elämä on merkityksetön ilman jälkipolvia, ja että elämän mielekkyys perustuu perinteiseen perhe-elämään ja lasten hankkimiseen. Esimerkissä 42 taas viitataan rakkauteen, mikä voi toimia hyvänä vakuuttelun keinona, sillä kukaan ei luultavasti suoralta kädeltä asetu kritisoimaan sen merkitystä. Toki sen tarkempi määrittely hävittää sen yleispätevyyden, mutta tässä yhteydessä se toimii yhdistävänä tekijänä puhujan ja yleisön välillä, antaen vaikutelman puhujan puhtaista tarkoitusperistä. Rakkautta ja onnellisuutta arvostetaan yleensä enemmän kuin kilpailukykyä, ja rakkauteen vetoaminen toimii useimmille vakuuttavampana perusteluna kuin taloudellisiin seikkoihin vetoaminen. Voidaan olettaa, että kaikki eivät näe taloudellisen kilpailukyvyn ylläpitämistä tärkeänä, mutta yhteiskunnan ja yksilön hyvän vastustaminen olisi vaikeaa kenelle tahansa. Tällöin väestöpolitiikkakin näyttäytyy humaanina: se ei ole yksityiselle elämänalueelle menevää laskelmoivaa puuttumista, vaan vilpitöntä yksilöiden ja kansan hyvinvointiin sekä onnellisuuteen tähtäävää toimintaa. Seuraavassa esimerkissä kysymys syntyvyydestä kytketään myös rakkauteen kotimaata kohtaan:

(44) Lopuksi haluan korostaa: alhaisen syntyvyyden ongelmaa ei ole mahdollista ratkaista ilman, että koko yhteiskunta muuttaa asenteitaan perhettä ja perhearvoja kohtaan. Akateemikko Lihatsev kirjoitti muinoin, että rakkaus syntypaikkaan, rakkaus kotimaahan, alkaa rakkaudesta omaa perhettä kohtaan. Ja meidän täytyy palauttaa vanhat arvomme, perheen ja kodin tyyssijan arvostus. (Poslanije 2006.)

Aineistossani perhe esitetään itsestään selvänä normina, joka on saattanut päästä unohtumaan nykyajan ihmiseltä. Kyse on siis perinteisen ydinperheen korostamisesta, ydinperheideologiasta, joka saa tukea yhteiskunnallisilta vaikuttajilta. Lause ”*rakkaus kotimaahan alkaa rakkaudesta omaa perhettä kohtaan”* korostaa perheen yhteiskunnallista merkitystä. Foucault’n mukaan perheeseen vaikuttaminen on eräs niistä keinoista, joilla yritetään saada väestö käyttäytymään toivotulla tavalla, jolloin tulee esille perheen välillisyys, ei perheen arvokkuus sellaisenaan, mikä merkitsee tässä tapauksessa sitä, että väestöpolitiikan

tavoitetta eli syntyvyyden lisäämistä ei nähdä tapahtuvan ilman että perhe elinvoimaistuu. (Ks. Foucault 2010, 112.) Tämä näkyy selkeästi seuraavassa esimerkissä, jossa esitetään Venäjän kansallisen väestöpolitiikan tavoitteet, joita ovat:

> *(45) perheen vahvistaminen sosiaalisena instituutiona, niiden isänmaallisten hengellis-moraalisten perinteiden elvyttäminen ja säilyttäminen, jotka liittyvät perhesuhteisiin, perhekasvatukseen, väestön orientoimiseen laajaan demografiseen tuottavuuteen sekä pysyvän väestön demografisten indikaattoreiden parantaminen (Nazionalnaja programma 2006).*

Perhettä halutaan siis tukea, jotta se voisi *orientoitua laajaan demografiseen tuottavuuteen.* Perheestä yritetään luoda tavoiteltava ja hyväksyttävä normi, jota noudattamalla väestöpolitiikan tavoitteidenkin nähdään toteutuvan. Valtiontuen diskurssissa käsiteltiin valtion myöntämiä rahallisia ja terveydellisiä tukia, mutta näiden lisäksi pyritään vaikuttamaan ihmisten asenteisiin:

> *(46) Tärkeä rooli demografista kehitystä koskevan tiedon jakamisessa tulee olla tiedotusvälineillä. Säännöllinen, yksityiskohtainen valistus tiedotusvälineissä koskien sellaisia teemoja kuin terveellinen elämäntapa, aktiivisen kansalaisen asema, optimistinen elämänkatsomus, kansan käyttäytymisen rationaaliset stereotyypit erilaisissa elämäntilanteissa ja myös yhteisöllisen vakaan perheen arvovallan lisääminen, on tärkein menestyksellisen konseptin toteuttamisen osa (Konzepzija 2001).*

Valtionjohto antaa tiedotusvälineille tehtäväksi levittää tietoa ja stereotypioita tietynlaisesta käyttäytymisestä pyrkien muokkaamaan vastaanottajien mielipiteitä perhe- ja syntyvyysmyönteiseen suuntaan, jotta yhteiskunnallinen demografinen kehitys lähtisi nousuun. Tiedon levittäminen esitetään kuitenkin positiivisessa sävyssä, jonka tarkoituksena on valistaa kansalaisia ja ohjata oikealle tielle. Näin väestönhallinta tapahtuu itsehallinnan kautta: yksilöiden ajatuksia ja haluja muokkaamalla, tuottamalla heidän oma intressinsä, ihmisistä muovataan itse itseään hallitsevia subjekteja silloin kuin ihmiset sisäistävät heille ulkopuolelta tarjotut mallit. Tässä ilmenee vallan tuottavuus; se muokkaa yksilöitä, jotka elävät vapaaehtoisesti elämäänsä toivotussa järjestyksessä. (Foucault 1998, 132-134.)

Tiedotusvälineissä tiedon levittämisen lisäksi asennekasvatusta harjoitetaan muilla keinoin:

> *(47) Haluaisin tässä yhteydessä antaa tukeni aloitteelle julistaa vuosi 2008 perheen vuodeksi Venäjällä. Oletan, että sen viettäminen mahdollistaa valtion, yhteisön ja liiketoiminnan pyrkimysten yhdistämisen tärkeimpien kysymysten ympärille, jotka koskevat perheen auktoriteetin vahvistamista, perheinstituution ja perustavanlaatuisten perhearvojen tukemista. (Poslanije 2007.)*

Perheen vuoden nimittäminen voidaan nähdä perheen asettamiseksi yhteiskunnallisen elämän keskiöön, jolloin valtionjohto, tavalliset kansalaiset sekä yksityisen sektorin toimijat pyritään

kytkemään samaan tavoitteeseen eli perheinstituution elvyttämiseen. Kuten jo edellä kerroin, perheinstituutio on kuitenkin välillinen tavoite, sillä perimmäinen tavoite on lasten synnyttäminen, eikä ainoastaan yhden vaan useamman lapsen:

(48) *Asiantuntijoiden mielestä tärkein tie demografisen kriisin voittamiseen – on vähintään kolmilapsisten perheiden radikaali lisääntyminen (Poslanije 2010).*

Kyse on siis monilapsisten perheiden suosimisesta. Kuten valtiontuen diskurssissa tuli ilmi, äitiyspääoma- etuuden saa ainoastaan vähintään toisesta lapsesta. Lisäksi perheen vuoden aikana julkisilla paikoilla oli nähtävillä isokokoisia julisteita äidistä ja perheistä, joissa oli kolme lasta (katso liite s.73). Tämän ohella vuonna 2009 suurikokoisia perheitä alettiin palkita kunniamerkeillä, joka annetaan biologisille tai ottolasten vanhemmille, joilla on vähintään seitsemän lasta:

(49) *Jo kahden vuoden ajan olemme luovuttaneet minun aloitteestani voimaan tulleen ”Vanhemmuuden kunnia”*[34]*-kunniamerkin. Kunniamerkin saaneiden isien ja äitien joukossa ei ole ainoastaan omien vaan myös ottolasten vanhempia. Me, kuten oikein on, olemme ylpeitä tällaisista perheistä. Ja minun täytyy avoimesti tunnustaa, että pelkkä vuorovaikutus heidän kanssaan tuottaa aitoa iloa, kun he tulevat tänne Kremliin saadakseen nämä valtiolliset kunniamerkit. (Poslanije 2010.)*

Tekstiotteesta käy ilmi vanhemmuuden ihannointi, jota tuetaan julkisella palkintoseremonialla. Näin kuvaa isosta perheestä ja lasten kasvatuksesta tavoiteltavana ja kunnioitettavana elämänmuotona vahvistetaan. Lisäksi presidentti ilmaisee oman myönteisen suhtautumisensa ydinperheisiin, ja siitä tehdään normi. Tekstiotteessa puhutaan myös ottolasten vanhemmista, muttei samaa sukupuolta olevien perheistä. Ei myöskään puhuta siitä, miten olisi huomioitava uudenlaisten perheiden tarpeet, vaan halutaan palauttaa traditionaalinen perhe, jossa on eri sukupuolta olevat vanhemmat, ja joissa on useampi lapsi.

Perhekeskeisyyden diskurssissa tuleekin esille pyrkimys säilyttää perinteinen yhteiskuntajärjestys ja perheinstituutio. Diskurssissa käytetään esimerkkejä toivottavasta käytöksestä, ja kaikki on tarkoitus palauttaa tähän. Perhekeskeisyyden korostamista voidaan pitää turvallisuuden tekniikkana, sillä perheinstituutiota pyritään elvyttämään, muttei pakottamalla, vaan asettamalla hyväksyttävät reuna-ehdot, jotka myötäilevät ydinperheideologiaa.

[34] ven. орден «Родительская слава».

Kaikissa tutkimissani asiakirjoissa puhutaan ainoastaan heteronormatiivisesta ydinperheestä, eikä muita vaihtoehtoja edes mainita, ikään kuin niitä ei olisi olemassakaan. Tällöin oletetaan, että ilmiöt kuten homoseksuaalisuus, yksinhuoltajuus tai lasten synnyttämättä jättäminen kumoaisivat itse itsensä. (Ks. Foucault 2010, 76.)

8 LOPUKSI

Olen tarkastellut pro gradu -tutkielmassani Venäjän väestöpolitiikan muodostumista vuosina 2000-2010. Kiinnostukseni kohteena olivat ne tavat, joilla väestöpolitiikkaa käsitteellistetään ja tehdään ymmärrettäväksi. Analyysini tuloksena olen nimennyt eri diskursseja, joilla representoidaan väestöllistä tilannetta sekä valtionjohdon taholta tapahtuvia väestöpoliittisia toimia. Näen, että nämä kolme eri diskurssia korostavat yhden laajemman väestöpoliittisen diskurssin eri puolia ja ovat osa tätä laajempaa väestöpoliittista diskurssia.

Vakavan ongelman diskurssissa pyritään todistamaan ongelman vakavuus esittämällä tilastoja, viittaamalla auktoriteetteihin sekä käyttämällä me-muotoa, jolloin ongelma määritellään sosiaaliseksi, taloudelliseksi, alueelliseksi ja kulttuuriseksi, ja näyttäytyy jokaista kansalaista koskevana. Diskurssissa väestöllinen ilmiö on pilkottu osiin ja rationalisoitu esittämällä sen syyt ja seuraukset. Vakavan ongelman diskurssissa kyse on kriisitietoisuuden luomisesta. Siinä näkökulmaksi asetetaan mahdollinen tulevaisuus ja kerrotaan mitä tapahtuu, jos syntyvyys pysyy samalla tasolla; tällöin Venäjän taloudellinen asema heikkenee, syntyy sosiaalisia ongelmia ja valtion suvereniteetti tulee uhatuksi. Tulevaisuuden ennustaminen on hankalaa, mutta aineistossani ei puhuta mahdollisuuksista ja arvioista, vaan tulevaisuuden ennusteet esitetään selvinä faktoina, joissa ei ole varauksia ja jotka sulkevat kilpailevat tulkinnat pois. Ongelman määrittelyn avulla legitimoidaan valtionjohdon puolelta tapahtuva vallan käyttö eli ongelma ikään kuin otetaan haltuun määrittelyn avulla. Kun ongelmalle on esitetty tiettyjä syitä, sen mahdollisiksi ratkaisuiksi valikoituvat juuri tietyt toimintamallit.

Kun vakavan ongelman diskurssissa luodaan kuvaa ongelmasta, joka on pakko ratkaista, niin *valtiontuen diskurssissa* esitetään ongelman ratkaisemiseen tarvittavat keinot, jotka ovat valtionjohdon hallussa. Valtionjohdon toimia perustellaan sillä, että valtionjohto tietää mitä tekee, sen aiemmat toimenpiteet ovat myös onnistuneet ja valtionjohdon tarkoitusperät ovat oikeita ja aitoja. Näin usko poliittisten toimien vaikuttavuuteen on suurta. Valtiontuen diskurssissa taloudellisen tuen esitetään olevan tehokkain keino syntyvyyslukujen nostamiseen ja rakennetaan kausaalisuhdetta naisen hallussa olevien taloudellisten resurssien ja synnytysten välillä. Syntyvyyden säätelyn nähdään olevan erityisesti naisten käsissä, joten väestöpoliittiset tuet kohdistuvat pääasiassa heihin.

Perhekeskeisyyden diskurssissa ydinperhemallia representoidaan hyveenä ja yksilön luonnollisena elinmuotona, koska siinä on mahdollista kokea rakkautta, ja se on välttämättömyys väestöpolitiikan toimenpiteiden onnistumisen sekä yhteiskunnan säilymisen vuoksi. Perhe esitetään itsessään tärkeäksi, mutta taustalla on kuitenkin selkeästi nähtävissä ajatus siitä, että perheinstituution vahvistaminen auttaa väestöpoliittisten tavoitteiden saavuttamisessa. Diskurssissa perhe määritellään ideologisesti eri sukupuolta olevien kahden ihmisen liitoksi, josta syntyy useampi lapsi. Perhettä ei laiteta väestöpolitiikan keskiöön ainoastaan konkreettisten väestöpoliittisten asetusten ja tukien avulla, vaan myös kasvatuksellis-propagandistisin keinoin: perhearvojen julkinen korostaminen, ”Vanhemmuuden kunnia” -kunniamerkkien myöntäminen ja vuoden 2008 nimittäminen ”perheen vuodeksi”.

On huomionarvoinen seikka, että aineistossani ei puhuta lainkaan koulutus- ja työelämän vaatimuksista, vaan ainoastaan naisten valinnasta olla synnyttämättä lapsia taloudellisten resurssien puutteen vuoksi. Näin ratkaisun nähdään olevan naisten käsissä. Vaikka asiakirjoissa puhutaankin nuoresta perheestä, niissä ei puhuta miehistä tai siitä, että pariskunnat päättäisivät lasten hankinnasta yhdessä. Lisäksi olisi mahdollista etsiä syntymättömyyden syitä myös miesten valinnoista, esim. runsaasta alkoholinkäytöstä, mutta niin ei tehdä. Nainen esitetään aktiivisena toimijana, kun taas mies jää passiivisena taustalle. Naisia ei varsinaisesti syyllistetä, vaan päinvastoin ymmärretään ja pyritään tukemaan, jotta he voisivat toteuttaa sitä tehtävää, jonka heidän esitetään itse haluavan, eli synnyttävän lisää lapsia. Syntyvyyteen vaikuttaminen kohdistuu pääosin naisiin, mutta naiset eivät ole itse määrittelemässä avuntarvettaan.

Eri asiakirjoista nousevat diskurssit ovat keskenään ristiriidattomia. Analyysiaineistoni eri asiakirjat korostavat yksimielisesti samoja, edellä esitettyjä syitä. Näin väestöllisen ongelman ”ymmärrettävät” syyt, joita esitetään eri yhteyksissä vaikuttavat itsestään selviltä ja yksinkertaisilta. Esitettyjen syiden tarkastelu on tärkeällä sijalla aineiston analysointiprosessissani, sillä syiden esittäminen on yhteydessä siihen, mitä ratkaisuvaihtoehtoja määritellylle ongelmalle esitetään.

Analysoimissani diskursseissa on hyvin paljon nationalistisia piirteitä: ensinnäkin on huomionarvoista, että aineistossani väestön vähenemisestä tehdään kansallinen, globaalista

väestöllisestä tilanteesta ja kehitysmaiden väestönkasvun ongelmista irrotettu kysymys.[35] Muusta maailmasta ei edes puhuta, eikä sen nähdä liittyvän Venäjän väestölliseen ongelmaan. Toiseksi maahanmuutto nähdään viimesijaisena vaihtoehtona kotimaiseen syntyvyyteen nähden ja monikulttuurisuuden todetaan aiheuttavan levottomuutta yhteiskunnassa. Kolmanneksi lisääntymiseen kannustavissa puheissa viitataan usein historiaan ja menneisiin suurtaisteluihin kansakunnan sekä kotimaan puolesta.

Lisäksi aineistossani on nähtävissä lukuisia hallinnan keinoja:

1) Kansalaisten keskuudessa pyritään herättämään tietoa vakavasta ongelmasta, joka koskettaa jokaista. Samalla jokaista yksilöä pyritään vastuullistamaan valtionjohdon esittämien toimien toteuttamiseen, mikä merkitsee perheinstituution kunnioittamista ja useamman lapsen hankkimista. Näin yksilö pyritään saamaan yksityisellä tasolla toteuttamaan yhteiskunnallista hyvää.

2) Väestöpolitiikkaa voidaankin kutsua turvallisuuden tekniikaksi: väestön käyttäytymistä pyritään ennustamaan, toiminta suuntautuu tulevaisuuteen ja hallinnan pohjana toimivat todennäköisyydet. Väestölliset riskit pyritään minimoimaan luomalla väestölle tietynlaiset elinolosuhteet, jossa perhettä kunnioitetaan ja useamman lapsen synnyttämistä sekä äitiyttä tuetaan.

3) Kyse on normalisaatiosta siinä mielessä, että naisen esitetään luontonsa puolesta haluavan synnyttävän lapsia. Näin luodaan malli normaaliudesta, normaalista naisesta, joka haluaa lisääntyä, mikäli taloudelliset olosuhteet ovat siihen suotuisat. Tämän mallin levittäminen voidaan käsittää biovallaksi, kun subjekteille tarjotaan valmis malli, johon sopeutua ja jonka tarkoituksena on elämänprosessin säätely. Lisäksi normalisaatio näkyy siinä, että perhe esitetään normaalina ja ainoana yhteiskunnallisesti hyväksyttävänä elämän muotona, eikä muunlaisista elämisen tavoista edes puhuta, ikään kuin niitä ei olisi olemassakaan. Väestöpolitiikka tunkeutuukin syvälle ihmisten yksityisyyteen: parisuhteeseen, perheen perustamiseen, synnyttämiseen ja sitä kautta sukupuolisuuteen, sukupuolirooleihin ja naisen kehoon. Näin väestöpolitiikan avulla pyritäänkin vaikuttamaan sekä ihmisten ajattelumaailmaan että käyttäytymiseen.

[35] Ollilan mukaan nationalistinen luonne on ominainen väestökeskusteluille, mikä näkyy siinä ettei globaaleja väestökysymyksiä ja kehitysmaiden väestönkasvun ongelmia oteta lainkaan huomioon kansallisesta syntyvyydestä keskusteltaessa (Ollila 1994, 92-97).

4) Tärkeällä sijalla Venäjän väestöpolitiikassa näyttäisi olevan väestön oman intressin tuottaminen. Tässä mielessä väestöpolitiikka toteuttaakin klassista ideologista mekanismia, jossa hallittujen hyväksyntä hankitaan esittämällä hallinta hallittujen etujen mukaiseksi.[36] Hallitut saavat kuulla, kuinka valtionjohdon ajamat toimenpiteet eivät edesauta ainoastaan Venäjän kansan, vaan myös omien jälkeläisten pelastamista. Lisäksi niiden seurauksina ei ole ainoastaan yksilön yhteiskunnalta saama moraalinen ja rahallinen tuki, vaan myös onnellisuus ja ns. luontaisten halujensa toteuttaminen.

Koin pro gradussani tarkoituksenmukaiseksi tarkastella valtionjohdon asiakirjoja niiden yhteiskunnallisen merkittävyyden ja levinneisyyden vuoksi. Tutkimassani aineistossa valtionjohto esiintyykin puhtaat tarkoitusperät omaavana totuuden hallitsijana, joka haluaa johdattaa kansaansa. Näen kuitenkin nämä diskurssit ongelmallisina ensinnäkin siinä mielessä, että ne tuottavat hyvin yksipuolista kuvaa naiseudesta, perheestä sekä tavoiteltavasta elämäntavasta. Toiseksi väestöpolitiikkaa harjoitetaan pääosin keskusjohtoisesti ylhäältä alaspäin, jolloin sen kohteena olevat ihmiset eivät ole olleet mukana määrittelemässä tuentarvettaan. Näin ihmisiä lähinnä kutsutaan sopeutumaan valtionjohdon tarjoamiin valmiisiin malleihin, eikä heidän omia tai yhteisöjen vaikutusmahdollisuuksia tueta. Vaikuttaisi kuitenkin siltä, että Venäjän väestöpolitiikassa ei olla ensisijaisesti kiinnostuneita ihmisistä yksilöinä, vaan väestönä kokonaisuudessaan, eikä tämänkään väestön hyvinvoinnista sinänsä, vaan lähinnä sikäli kun se voidaan välineellistää keinoksi taloudellisen vaurauden tuottamisessa.

Diskurssianalyyttisessa tutkimuksessani mielenkiintoni on kohdistunut kielellisiin konstruktioihin ja niiden taustalla oleviin ennakko-oletuksiin. Olen pyrkinyt erittelemään niitä väestöpolitiikaksi kutsutun aiheen yhteydessä. Vaikka olen tarkastellut nimenomaan Venäjän tilannetta, olen kiinnostunut aiheesta laajemminkin. Näen kuitenkin Venäjän toimineen hyvänä esimerkkitapauksena, sillä maassa on pyritty esittämään väestöllinen tilanne äärimmäisen akuuttina. Vaikka muitakin teollisuusmaita luonnehtii alhainen syntyvyys, Venäjällä tilannetta kärjistää korkea kuolleisuus. Nationalistisessa ilmapiirissä tämä on johtanut mielenkiintoiseen asetelmaan, jossa esitetään huolestuneita puheenvuoroja oman väestön riittävästä määrästä samaan aikaan, kun maapalloa uhkaa väestöräjähdys.

[36] Ks. esim. Koivisto & Uusitupa 1989, 68.

LÄHDELUETTELO

Tutkimuskirjallisuus

Aarva, P & Pietilä, I (2010) Russian health in transition. Teoksessa Huttunen, T & Ylikangas, M (toim.): Wittnessing Change in Contemporary Russia. Vaajakoski: Kikimora Publications Series B 38. WS Bookwell, 221–249.

Alexandrova, A & Struyk, R (2007) "Reform of in-kind benefits in Russia: high cost for a small gain". Journal of European Social Policy. (17), 153.

Alhanen, K (2007) Käytännöt ja ajattelu Michel Foucault'n filosofiassa. Helsinki: Gaudeamus.

Anderson, B (2007) Kuvitellut yhteisöt: nationalismin alkuperän ja leviämisen tarkastelua. Tampere: Vastapaino, 2007.

Antonov, A (2006) Kontseptsija demografitšeskoj politiki Rossii v XXI veke. Novaja politika. [Viitattu 1.10.2009]. Saatavilla www- muodossa: URL:http://www.novopol.ru/text7127.html

Anttonen, P (1996) Myyttiset uhkakuvat ja puolustuseetos Suomen ja suomalaisuuden konstituoinnissa. Elektroloristi 3 (2). [Viitattu 2.12.2009]. Saatavilla www- muodossa: URL:http://www.joensuu. fi/~lorist/2/_96/ant296.html

Bedford, O & Hwang, K (2004) Taiwanese identity and democracy. New York: Palgrave, Macmillian.

Bljum, A & Zaharov, S (1997) Demografitšeskaja istorija SSSR i Rossii v zerkale pokolenij. Nasilenije i obštšestvo. 2 (17). [Viitattu 2.12.2009]. Saatavilla www- muodossa: URL:http://www.infran.ru/vovenko/60years_ww2/demogr1.htm

Demeny, P (2003) Population policy. A Concise Summary. New York: Population Council.

Demoskop (2009) Pervaja vseobštšaja perepis naselenija Rossijskoj Imperii 1897 g. Demoskop Weekly. 28.9-11.10.2009. [Viitattu 2.12.2009]. Saatavilla www- muodossa: URL:http://demoscope.ru/weekly/ssp/rus_lan_97.php

Dreyfus, H & Rabinow, P (1983) Michel Foucault: Beyond Structuralism and Hermeneutics. Chicago: The University of Chicago Press.

Duden, B (1994) Väestö käsitteenä. Teoksessa Ollila, E & Topo, P & Koivusalo, M & Kajesalo, K (toim.):Vallaton väestö. Juva: WSOY.

Easterly, W (2002) The Elusive Quest for Growth. Massachussetts: Institute of Technology.

Elizarov, V (2002a). Demografizeskij krizis v Rossii. Faktory i posledstvija. *Gosudarstvo i antropotok.* [Viitattu 4.10.2009]. Saatavilla www- muodossa: URL:http://www.antropotok.archipelag.ru/text/a115.htm

Elizarov, V (2002b) Ekonomizeskaja podderzka cemi v Rossijskoi Federazii. Demoskop weekly. [Viitattu 30.6. 2011]. Saatavilla www- muodossa: URL:http://demoscope.ru/weekly/2002/051/polit02.php

Enziklopedija soziologii (2009) [Viitattu 30.6. 2011]. Saatavilla www- muodossa: URL:http://dic.academic.ru/dic.nsf/socio/1680

ESEP= Enzoklopedizeskij slovar ekonomiki i prava (2005) [Viitattu 30.6. 2011]. Saatavilla www- muodossa: URL:*http://dic.academic.ru/contents.nsf/dic_economic_law/*

Etkind, A (2002) Foucault i imperskaja Rossija: distsiplinarnie praktiki v uslovijah vnutrennej kolonizatsii. Teoksessa Harhordin, O (toim.): Michel Foucault i Rossija. Sankt-Peterburg: Evropeiskij Universitet, Letnij sad.

Fairclough, N (1995) Critical discourse analysis. London: Longman.

Fairclough, N (1997) Miten media puhuu. Tampere: Vastapaino.

Fairclough, N (2003) Analysing discource. New York: Routledge.

FE= Filosofskaja enziklopedija. [Viitattu 2.12.2009]. Saatavilla www- muodossa: URL: http://dic.academic.ru/contents.nsf/enc_philosophy/

Foucault, M (1980) Power/Knowledge. Selected Interviews and Other Writings, 1972-1977 by Michel Foucault. Colin Gordon (toim.): New York: Pantheon Books.

Foucault, M. (1983) The Subject and Power. Teoksessa Dreyfus, H & Rabinow (toim.): Michel Foucault: Beyond Structuralism and Hermeneutics. Chicago: The University of Chicago Press, 208-226.

Foucault, M. (1989) The Archeology of Knowledge. London: Routledge.

Foucault, M (1998) Seksuaalisuuden historia. Helsinki: Gaudeamus.

Foucault, M (2000) Tarkkailla ja rangaista. Helsinki: Gaudeamus.

Foucault, M (2010) Turvallisuus, alue, väestö. Hallinnallisuuden historia. Collège de Francen luennot 1977-1978. Tutkijaliitto.

Galetskij, V (2009) Demografitšeskaja istorija Rossii za sto let. Entsiklopedija Krugosvet. [Viitattu 4.10.2009]. Saatavilla www- muodossa: URL:http://www.krugosvet.ru/node/33850

Gellner, E (1983) Nations and Nationalism. Oxford: Basil Blackwell.

Gronemeyer, M (1992) The Development Dictionary: A Guide to Knowledge as Power. London: Zed Books.

Guibernau, M (1996) Nationalisms. The Nation State and Nationalisms in the Twentieth Century. Cambridge: Polity Press.

Halse, C (2009) Bio-Citizenship: Virtue Discourses and the Birth of the Bio-Citizen. Teoksessa Wright, Jan & Harwood, Valerie (toim.): Biopolitics and the 'Obesity Epidemic' – Governing Bodies. Routledge. NY, 45-59.

Halturina, D & Korotaev, A (2006) Russkij Krest: Faktory, mehanizmy i puti preodolenija demografitšeskogo krizisa. Moskva: KomKniga.

Hartšenko, L (2009) Demografia. Moskva: ”Omega- L”.

Helen, I (1994) Michel Foucault’n valta-analyytikka. Teoksessa: Sosiologisen teorian nykysuuntauksia. Helsinki: Gaudeamus, 270-315.

Helen, I (1997) Äidin elämän politiikka. Naissukupuolisuus, valta ja itsesuhde Suomessa 1880 luvulta 1960- luvulle. Helsinki: Gaudeamus.

Heywood, A (2003) Political Ideologies: An Intriduction. New York: Palgrave MacMillan.

Jarošinskaja, A. (2007) Ob istorii migratsii i migratsionnoi politiki v Rossii. Rosbalt. [Viitattu 4.10.2009]. Saatavilla www- muodossa: URL:http://demoscope.ru/weekly/2007/0297/gazeta010.php (Viitattu 11.10.2009).

Jokinen, A (2006) Vakuuttelevan ja suostuttelevan retoriikan analysoiminen. Teoksessa Jokinen, A & Juhila, K, Suoninen, E (toim.): Diskurssianalyysi liikkeessä. Vaajakoski: Gummerrus.

Jokinen, A & Juhila, K (2004) Diskurssianalyyttisen tutkimuksen kartta. Teoksessa Jokinen, A & Juhila, K, Suoninen, E (toim.): Diskurssianalyysin aakkoset. Tampere: Vastapaino.

Jokinen, A (1999) Politiikkojen puheet puntarissa: kaupunkivaltuutettujen asunnottomuuspuheiden retoriikka. Teoksessa Jokinen, A & Juhila, K, Suoninen, E (toim.): Diskurssianalyysi liikkeessä. Tampere: Vastapaino.

Juhila, K (2006) Miten tarinasta tulee tosi: Faktuaalistamisstrategiat viranomaispuheissa. Teoksessa Jokinen, A & Juhila, K, Suoninen, E (toim.): Diskurssianalyysin aakkoset. Tampere: Vastapaino

Juhila, K (2006) Tutkijan positiot. Teoksessa Jokinen, A & Juhila, K, Suoninen, E (toim.): Diskurssianalyysi liikkeessä. Tampere: Vastapaino.

Kaakkuri-Knuuttila (2004) Argumentti ja kritiikki. Helsinki: Gaudeamus.

Kautto, M (2004) Johdanto: Syntyvyys ja maahanmuutto vaikuttavat väestökehitykseen. Teoksessa Väestökehitykseen vaikuttaminen – tulisiko syntyvyyttä ja maahanmuuttoa lisätä? Tulevaisuuden liiteraportti 3. Valtionneuvoston kanslian julkaisusarja (31), 7-12.

Kirkinen, H (1986) Venäjän ja Neuvostoliiton historia. Keuruu: Otava.

Koivisto, J & Uusitupa, T (1989) Antonio Gramsci. Teoksessa Kanerva, J (toim.): Politiikan teorian moderneja klassikoita. Helsinki: Gaudeamus.

Koivusalo, M (1994) Keskitetystä valtiosta kehitysmaihin. Teoksessa Ollila, E & Topo, P & Koivusalo, M & Kajesalo, K. (toim.): Vallaton väestö. Juva: WSOY.

Kuusinen, M & Ollikainen, V (1997) *Venäläis-Suomalainen sanakirja*. Pietari: ”Alfavit”.

Kvaša, A (1981) Demografitšeskaja politika v SSSR. Moskva: Finansy i statistika.

Lebed, O (2009) Sotsialnije posledstvija depopuljatsii Rossii.Teoksessa Antonov, A. (toim.): Demografitšeskije issledovanija. Moskva: KDU.

Lehtonen, M (1996) Merkitysten maailma. Tampere: Vastapaino.

Maksakovskij, V (2001) Demokrafitšeskaja politika. ”Georgafija”. Moskva: Pervoje sentjabrja, 37.

Nätkin, R (1997) Kamppailu suomalaisesta äitiydestä: maternalismi, väestöpolitiikka ja naisten kertomukset. Helsinki: Gaudeamus.

Ollila (1994) Väestöpoliittinen ajattelu Suomessa. Teoksessa Ollila, E & Topo, P & Koivusalo, M & Kajesalo, K (toim.): Vallaton väestö. Juva: WSOY.

Ozegov, S & Svedova, N (2004) Tolkovyi slovar russkogo jazika. Moskva: ”A TEMP”.

Pakkasvirta, J & Saukkonen, P (2005) Nationalismi teoreettisen tutkimuksen kohteena. Teoksessa Pakkasvirta, J & Saukkonen, P (toim.): Nationalismit. Helsinki: WSOY.

Pensionnij Fond (2011) Informazija o materinkom kapitale. [Viitattu 4.10.2009]. Saatavilla www- muodossa: URL:http://www.pfrf.ru/family_capital/

Pietikäinen, S. 2000. Kriittinen diskurssintutkimus. Teoksessa Sajavaara, K. & Piirainen-Marsh, A (toim.): Kieli, diskurssi ja yhteisö. Jyväskylän yliopistopaino, 191-217.

Pensionnij Fond [Viitattu 4.6.2011]. Saatavilla www- muodossa: URL:http://www.pfrf.ru/

Perelman, C (1996) Retoriikan valtakunta. Tampere: Vastapaino.

Population Reference Bureau. *Fertility Rates for Low Birth-Rate Countries, 1995 to Most Recent Year 2000-2011*. [Viitattu 4.10.2009]. Saatavilla www- muodossa: URL:http://www.prb.org/pdf07/TFRTable.pdf

Prioritetnij nazionalnij projekt 2007.Zdorovje. [Viitattu 4.10.2009]. Saatavilla www-muodossa: URL:http://www.rost.ru/projects/health/p01/p11/a11.shtml

Prioritetnij nazionalnij projekt 2008. God semji. [Viitattu 4.10.2009]. Saatavilla www-muodossa: URL:http://www.rost.ru/main/family.shtml

RatesFX (2011) Valuuttamuunnin. [Viitattu 25.8.2011]. Saatavilla www- muodossa: URL:http://www.ratesfx.com/rates/rate-converter.fi.html

Rose, N (2001) The politics of life itself. Theory, culture & society, 18 (6).

Rosstat = Federalnaja služba gosudarstvennoi statistiki. Naselenije 2000- 2011. [Viitattu 17.10.2009, 29.7.2011]. Saatavilla www- muodossa: URL:http://www.gks.ru/wps/portal/russian

Sidorina, T (2005) Dva veka szialnoi politiki. Moskva: Possiiskii gosudarstvennii gumanitarnii universitet.

Skaratan, O & Iljin, V (2006) Sozialnaja stratifikazija Rossii i vostoznoi Evropi. Moskva: Izdatelskii dom GU VSE.

Smirnov, S & Sidorova, T (2004) Sozialnaja politik.. Moskva: Izdatelskii dom GU VSE.

Söderlig, I (2004) Väestöpolitiikka historiallisessa tarkastelussa ja eurooppalaisessa vertailussa. Teoksessa Väestökehitykseen vaikuttaminen – tulisiko syntyvyyttä ja maahanmuuttoa lisätä? Tulevaisuuden liiteraportti 3. Valtionneuvoston kanslian julkaisusarja 2004 (31), 13-18.

STM = Sosiaali- ja terveysministeriö. Väestön ikääntyminen Suomessa. [Viitattu 17.10.2009]. Saatavilla www- muodossa: URL:http://pre20031103.stm.fi/suomi/tao/julkaisut/romppanen/vaesto.htm

Söderling, I (2004) Väestöpolitiikka historiallisessa tarkastelussa ja eurooppalaisessa vertailussa. Teoksessa Väestökehitykseen vaikuttaminen – tulisiko syntyvyyttä ja maahanmuuttoa lisätä? Tulevaisuuden liiteraportti 3. Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 31, 13-18.

Tilastokeskus (2006) Alkoholijuomien kulutus vuonna 2005. [Viitattu 17.10.2009]. Saatavilla www- muodossa: URL: http://www.stakes.fi/NR/rdonlyres/8538F3A3-ED23-45BB-B903-4C7501018F60/0/Alkoh2005kulutus.pdf.

Tilastokeskus (2009) Elinajanodote. Tiedot 8.9.2009. [Viitattu 17.10.2009]. Saatavilla www-muodossa: URL:http://www.stat.fi/org/historia/elinajanodote.html

Tilastokeskus (2009) Maailma numeroina. [Viitattu 17.10.2009]. Saatavilla www- muodossa: URL: http://www.stat.fi/tup/maanum/taulukot.html

Tšernova, Ž (2008) *Semejnaja politika v Evrope i Rossii: gendernyi analiz*. Sankt Peterburg: Norma.

Ulkoasiaministeriö (2011**)** Suomen ja Venäjän välinen sosiaali- ja terveysalan lähialueyhteistyö vuosina 2004–2009. Edita Oyj.

Van Dijk; T (1998) Ideology: A Multidisciplinary Approach. London: Sage.

Vanhala-Aniszewski, M (2006) K diskursivnomu analizu v izuchenii mediateksta. Mediatekst v sociokul'turnom kontekste. Teorija i praktika. Teoksessa M. Vanhala-Aniszewski & S.I. Smetanina (toim.): Learning by doing 5. Working Papers from Russian Department, University of Joensuu., 1–29.

Varis, T (1989) Vallan genealogia. Tutkimus Michel Foucault'n valtakäsityksistä. Tampereen yliopisto Politiikan tutkimuksen laitos. Rauhan- ja kehitystutkimuksen yksikkö. Tampere.

Višnevskij, A (2003) Demografija stalinskoj epohi. Nasilenije i obštšestvo. [Viitattu 17.10.2009]. Saatavilla www- muodossa: URL:http://www.infran.ru/vovenko/60years_ww2/demogr5.htm

Višnevskij, A (2005) Demografitšeskij krizis v stranah SNG. Demoskop Weekly. 2005 (4) 197-198. [Viitattu 17.10.2009]. Saatavilla www- muodossa: URL:http://demoscope.ru/weekly/2005/0197/tema03.php.

Višnevskij, A (2006) Demografitšeskaja modernizatsija Rossii 1900-2000. Moskva: Novoje izdatelstvo.

Višnevskij, A (2009) Demografitšeskij krizis v Rossii. Moskva: Tsentr Rossija/NNG.

Volkov, A (1999) Evoljutsija rossijskoj semi v XX veke. *Mir Rossii*. 1999, 4.

Vuori, J (2001) Äidit, isät ja ammattilaiset. Sukupuoli, toisto ja muunnelmat asiantuntijoiden kirjoituksissa. Tampere: Tampere University Press.

WHO = World Health Organization (2005) Global Alcohol Database [Viitattu 17.10.2009]. Saatavilla www- muodossa: URL:www3.who.int/whosis/menu.cfm?path=whosis,alcohol&language=english.

YK = Yhdistyneet kansakunnat (2008) Demokrafitšeskaja politika Rossii: ot razmišlenij k deistvijam. Moskva.

Yuval-Davis, N (1996) Women and the biological reproduction of ”the nation”. Women’s Studies International Forum, 19, 17-24.

Zernjavskaja, V (2006) Diskurs vlasti i vlast diskursa. Moskva: “Flinta”, “Nayka”.

Lait ja asetukset

Laki 28.12.2001. Federalnij zakon o vnesenii izmenenij v Federalnij zakon ”o gosudarstvennih posobijah grazdanam, imejusih detei”. Moskva: Rossijskaja Federazija.

Laki 29.12.2006. Federalnij zakon o dopolnitelnih merah gusudarstvennoij podderzki semjei, imejushih detej. Moskva: Rossijskaja Federazija.

Asetus 1.1.2006. Prioritetnij nazionalnij projekt ”Zdorovje”. Moskva: Kreml.

Asetus 1.1.2006. Rodovoi sertifikat. Moskva: Kreml.

Asetus 14.6.2007. Ukaz prezidenta Rossijskoi Federazii. O provedenii v Rossijskoi Federazii. Moskva: Kreml.

Konzepzija (2001) Konzepzija demografitzeskogo razvitija Rossijskoi Federazii na period do 2015 goda.

Konzepzija (2007) Konzepzija demografitzeskogo razvitija Rossijskoi Federazii na period do 2025 goda.

Poslanije Prezidenta Rossii Federalnomu Sobraniju RF. 2007.

Aineisto

Venäjän presidenttien vuosina 2000-2010 Venäjän Federaation liittokokoukselle pitämät esitykset *(Poslanije Prezidenta Rossii Federalnomu Sobraniju Rossijskoi Federazii 2000-2010).* Moskva: Kreml.

Venäjän Federaation demografisen kehityksen konsepti vuoteen 2015 asti *(Konzepzija demografitzeskogo razvitija Rossijskoi Federazii na period do 2015 goda)*. Julkaistu 2001. Moskva: Kreml.

Venäjän Federaation demografisen kehityksen konsepti vuoteen 2025 asti. *(Konzepzija demografitzeskogo razvitija Rossijskoi Federazii na period do 2025 goda).* Julkaistu 2007. Moskva: Kreml.

Venäjän demografisen kehityksen kansallinen ohjelma vuoteen 2015 asti **(***Nazionalnaja programma demografitzeskogo rasvitija Rossiin a period do 2015 goda).* Julkaistu 2006. Moskva: Kreml.

Asiakirjoihin viitattu 17.06.2011. Saatavilla www- muodossa: URL:http://kremlin.ru/

Aineistona käytetyt asiakirjat venäjän kielellä

Послание Федеральному Собранию Российской Федерации 8 июля 2000 года, Москва, Кремль.

Послание Федеральному Собранию Российской Федерации 3 апреля 2001 года, Москва, Кремль.

Послание Федеральному Собранию Российской Федерации18 апреля 2002 года, Москва, Кремль.

Послание Федеральному Собранию Российской Федерации 16 мая 2003 года, Москва, Кремль.

Послание Федеральному Собранию Российской Федерации 26 мая 2004 года, Москва, Кремль

Послание Федеральному Собранию Российской Федерации 25 апреля 2005 года, Москва, Кремль.

Послание Федеральному Собранию Российской Федерации 10 мая 2006 года, Москва, Кремль.

Послание Федеральному Собранию Российской Федерации 26 апреля 2007 года, Москва, Кремль.

Послание Федеральному Собранию Российской Федерации 5 ноября 2008 года, Москва, Кремль.

Послание Федеральному Собранию Российской Федерации 12 ноября 2009 года, Москва, Кремль.

Послание Федеральному Собранию Российской Федерации 30 ноября 2010 года, Москва, Кремль.

Национальная программа демографического развития России на период до 2015 года. Май 2006 года, Москва, Кремль.

Концепция демографического развития Российской Федерации на период до 2015 года. Принята Правительством 24 сентября 2001. Москва, Кремль.

Концепция демографического развития Российской Федерации на период до 2025 года. Утверждена Указом Президента Российской Федерации от 9 октября 2007 Москва, Кремль.

LIITE

Julisteen teksti: Maamme tarvitsee ennätyksiänne. Joka minuutti Venäjällä syntyy 3 ihmistä.